

माझ्याऐवजी (कविता)

-- चं. प्र. देशपांडे

माइयाऐवजी

आता मी खूप छोट्या

लिहीन कविता

बुद्धाऐवजी त्याचा पक्षी

बोलावा तशा

फक्त

माइयाऐवजी मीच बोलेन

--- ००० ---

एकामुळे एक

एकामुळे एक घडणे

तुम्हाला समजते

तुम्ही म्हणा

करोनामुळे पडला

शेयरबाजार

मला नाही समजत

ते दडवण्यासाठी

मी फक्त हसतो

--- ००० ---

दुःस्वप्न

जाणीवपूर्वक फोन लावला
माझाच आटापिटा ऐकू आला
हे तर नकोय
बंद केला
तरी तेच

दुःस्वप्नच म्हणायचे हे
दुसरे काय
--- ००० ---

पुस्तक

माझ्याजवळ

एक पुस्तक आहे

त्यात घडून गेलेले

डावपेच आहेत

एकजण म्हणतोय

ते खोटे आहे सगळे

कारण आज

दुपारी साडेबारा वाजता

टक्क अंधार पडणार आहे

--- ००० ---

स्टेशन

जेवताना गाणे लावले
म्हणून मारामारी झाली
कुणा दोन नागरिकांत
तिचे पडसाद
उमटलेले सूर्यावर
जाणवलेही नाहीत
महाराजांना

त्यांना झालेल्या
ओकारीतून ओसंडला
चंद्रप्रकाश
तेव्हा स्टेशन सुने होते

--- ००० ---

शत्रू

मास्क तयार करणाऱ्या
सरकारी संस्थेला
त्यांनी एका ऑल टाईम
विभूतीचे नाव दिले
आणि सॅनिटायजरवाल्या
दुसऱ्या संस्थेला दुसऱ्या
आणि मग ते म्हणाले
हर हर महादेव

पण शत्रूच्या मनात
शत्रुत्वच नव्हते
--- ००० ---

हात

पुढाऱ्यांनी अनुयायांचे

हात घेतले काढून

एकीसाठी उंचावायला

लोकशाहीत

शक्तीचे स्वातंत्र्य

उपभोगण्यासाठी

--- ००० ---

मूक

कधी शंभर बाजूंचे अर्थ असतील
कधी शून्य – अशी असेल ही कविता
सूर्य उगवो की न उगवो अशी

सगळेच दिसत राहिल्याने
नेहमीच मूक असणारी

--- ००० ---

फूल

एक पत्रोत्तर

कमीत कमी शब्दांचे

अनेक मार्ग ओपन ठेवणारे

एखाद्या जुन्या

टेबलावर सांडलेला चहा

पुसून घ्यावा तसे

आपल्या कुडीतल्या झाडाला

आटोपशीरपणाचे

फूल आणणारे

अनिश्चित भविष्याचे

--- ००० ---

पडणे

कमांडो कारखानदार

अर्थशास्त्री नेता

यांतले कुणीही फेल गेले

तर बाजार पडतो

हे मान्य असलेल्या लोकांच्या

कवी खिजगणतीतही नसतो

एकेका गोष्टीचे पडणे महत्त्वाचे

पूर्ण जगाचे नाही

--- ००० ---

जग

काय झाले अचानक
मराठी शब्दच उमटेनात
या तंत्रावर मी जगू की काय

मला मन आहे
तोवर जग असेल
--- ००० ---

विचार

निर्मनुष्य शांततेत

करोना अद्वातद्वा विचार

खाली पडणारे

कृतिहीनतेच्या

अथांग पृष्ठभागावर

जाणवतील कुणाला

--- ००० ---

कवितेने करायची कामे -- (निमित्त – कवितादिन)

स्वप्नांना अभिव्यक्ती देणे
सत्ताधाऱ्याची स्तुती करणे
सत्ताधाऱ्याला विरोध करणे
कालबाह्य परंपरा व रूढींना विरोध करणे
अंधश्रद्धांना विरोध करणे
समता आणणे दुःखांचे अग्रक्रम ठरवणे
१०० वर्षे जगलेल्याची स्तुती करणे
देशभक्ती वाढवणे प्रार्थना करणे
दलित शोषित वंचित यांची दुःखे मांडणे
सुरखदुःखे एकाकीपणा भीती व लैंगिक भावना व्यक्त करणे
निसर्ग मुले मातापिता मित्र यांबद्दल प्रेम व्यक्त करणे
प्रेयसी व प्रियकर यांबाबत प्रेम व्यक्त करणे
स्फूर्तिदायक व उत्साहवर्धक कार्य करणे
जाहिराती करणे मंगलाष्टके करणे भक्ती करणे
न्यायाची चाड व अन्यायाची चीड व्यक्त करणे
एक सत्ता उलथवून दुसरी येण्याला मदत करणे
क्रांती करणे मूल्यव्हास व्यक्त करणे
अद्वैतभाव आणि वैश्विकता व्यक्त करणे
आस्तिकांची टिंगल व नास्तिकांचे गुणगान करणे वा उलट
वैज्ञानिक दृष्टिकोण व धर्मनिरपेक्षता यांचे संवर्धन करणे
माणुसकी म्हणजे काय ते सांगणे
(कसला ते माहीत नसले तरी) शोध घेणे
हिंसेचे समर्थन वा तिला विरोध करणे
इतिहासाचे गोडवे गाणे स्वातंत्र्याची महती सांगणे
आपापल्या विभूतीत रमून राहणे
प्रेम आणि बंधुभाव यांचा गौरव करणे वगैरे

--- ००० ---

कंट्रोल

जगातली सर्व शहरे

जशी शांत आहेत

तसेच राहू द्यात अनावश्यक

माहितीचे साठे

अनुभव विचार आठवणी

जग कंट्रोल करेल

असे काहीच नाही जगात

हेच तर सांगताहेत पक्षी

--- ००० ---

गर्दी

या गर्दीला

घरी पोचायचेय

हसत्या रडत्या बाळांसह

बाळांनो घरी पोचा

म्हणतेय घरची वृद्ध गर्दी

जिला ' सोडून घायला '

लागू शकते

साधनांअभावी

--- ००० ---

समोर

स्वतःलाच वाटणारे

स्वतःच्या यशाचे ग्लॅमर

अधिकच तीव्र करते

जगण्याची तरी

हे नाही घडले तर

या भीतीने

पाठपुरावा होतो

धुंदीत हरवण्याचा

असणे सगळे कळत

दिसत जाणवत भासत

राहिले पाहिजे

समोर सतत

--- ००० ---

माझे एकटेपण

फिस्कटलेल्या विचारांनी
गेलो रस्त्यावर निर्मनुष्य
होत
तर माझे एकटेपण
विरून गेले

आता मी म्हणतही नाही
की मला घरी परतायचेय

--- ००० ---

गप्पा

संध्याकाळच्या
न मारलेल्या गप्पा
रेंगाळत्या

नुसते म्हणणे
की व्हायला हवे
भयमुक्त

या किनाऱ्यावर
ते नाहीच घडणार
आणि नकोच आहे

आवाज नकोच आहेत
थांबायला आणि जखमा
भरून यायला

--- ००० ---

वासलात

वासलात लावल्याप्रमाणे
शांतता खात्रीची समजणे
हे

धूळ पुसायचा कंटाळा
करत केलेली
टंगळगळ असते

ना घड चंद्र दिसत

ना भरती येत

--- ००० ---

तरुीही

कवितेतली कोणतीही वस्तू
अदृश्य होण्यासाठीच आहे
तर दारूच्या प्याल्याऐवजी
ढगांचा मोर का असू नये

मी फावल्या वेळात
एकटक पाहतो
एरवीही त्याशिवाय मला येतेच काय

तरुीही लोक मला
अष्टवधानी म्हणतात

--- ००० ---

अपराध

स्वतःच्याच निर्लज्जपणाने
जेव्हा लज्जित होते मन
तेव्हा समजलेच पाहिजे
की कोणतेही विचार
निरर्थकच असतात

याला पाठिबा म्हणून मग
चांगल्या विचारांचीही
लाज बाळगू लागावे
विचार नकोच असे म्हणत

विचारांचा अपराध
नष्टच व्हायला हवा

हाही आग्रह नकोय खरे तर

--- ००० ---

सिघ्नल

अमूर्तात जसे विचार
तशाच मूर्तात वस्तू
स्टेशनवर थांबलेली गाडी
वा हिरवीगार मिरची

पण वस्तूची हालचाल

हवी असेल

तर सिघ्नल

अमूर्तच लागेल

--- ००० ---

आठवत

अडचण काहीच नाहीय

रंगीत भिंतींच्या

मोकळ्या स्पेसमध्ये

गरम काढा कपात

आणि वाफ

आणि किंचित ताप

आठवत बालपणीचा अंधार

अशाच तापासह

आणि त्याच वेळी

घरात निघालेला साप

सारवलेल्या

--- ००० ---

समूह

माझेही मन आहे समूहमनच

एक तर दिवा लाव

किंवा जळफळाट लाव

या दोन्हींची गरज नसलेला

समूह न सापडल्याने

ते एकाकी होते

मग कोणत्याही कारणानी

एकाकी झालेली मने

त्याला आपली वाटतात

याचाही त्रासच तर आहे

हे समजून ते शांत होते

एकाकीपणा विरून जातो

--- ००० ---

जादुई संबंध

जसे असायला हवे होते
तसे ते नव्हते
आणि उद्वेगाचे हे की
असणारही नव्हते कधीच

माझे एकच समूळ गाऱ्हाणे होते
प्राण गहाण टाकणारे

शांततेत दूरवर
रडणारे एक कुत्रे
कायमचे माझ्या शर्टावर
वाळत टाकलेले होते

मी तो शर्ट काढून फेकणे
आणि माझे रडणे थांबणे

यांच्यांत काय असा जादुई
संबंध होता
त्याचा नंतर मी कधीच
विचारही नाही केला

--- ००० ---

प्रदीप

हॉटेलच्या पायऱ्यांवरून
टप्प्याटप्प्याने खाली
वाहात येत होता रक्ताचा ओघळ
द्वारपाल तिसरीकडेच बघत होता
आपण त्याच पावली परत फिरलो

नको कटकट म्हणून आपण देश बदलला
तर विमानात माझा जिगरी बालमित्र भेटला
-- प्रदीप -- त्याने उंची गॉगल घातला होता
त्यानेच मला ओळखले
तुझे उपकार विसरणार नाही म्हणाला
आपण त्याचा अर्थ विचारला नाही
आपण घाबरलेलो होतो

जग हे एक गूढच आहे साले
असे म्हणून आपण विषय सोडून दिला

काही दिवस स्पेनमध्ये राहून
मग आपण इटलीला गेलो
आणि तिथून मग अमेरिकेला

--- ००० ---

समाधानी

त्या घरात मी एकटाच राहायचो
आणि पालींच्या पाठलागांना घाबरायचो
म्हणून मग मी मच्छरदाणी सुरू केली
झोपताना तरी अंगावर पडायची भीती नको म्हणून

एक दिवशी सकाळी उठल्यावर भिंतीकडेला
डोके फोडून मर्डर झालेली
पाल पडलेली दिसली निपचित
किळस टाळत ती निर्भयपणे दिली टाकून मी केरातून

जिने मर्डर केला होता ती पाल
मला कर्मपूर्तीच्या समाधानात दिसली
मीही तिला समाधानातच दिसलो असेन
आता त्यांची भांडणे थांबतील या विश्वासामुळे
--- ००० ---

मुक्कामी गाडी

उशीर झाला म्हणून
अंधार लावून घेतला जातो
तर दिवे जातात

कामांच्या मनसुब्यांसह
झिरझिरीत दिसत असते
मुक्कामी गाडीचे चित्र

पहाटे सर्व आवरून
वेळेत येऊन पकडायला हवी
स्टँडवरचाच चहा मारून

एवढ्या छोट्या खेड्यातही
भरून जाते पहाटेच्या अंधारात
कामांच्या रामरगाड्यात गाडी

गार वाऱ्यात कामाची जुळणी करत
स्टँडवरची सामसूम मागे सोडून
सुरू होते गाडी शेजाऱ्याकडे दुर्लक्ष करत

--- ००० ---

फांद्या

मानापमानाच्या फांद्या

छाटल्या गेल्यावर

बेढब झाड सुंदर दिसू लागते

ते आतून दुखावले गेले नसले तर

कशाचेही कधीही काहीही

घडत असते हे पाहून

निरिच्छता आणि आग्रह

दोन्ही उचल खात राहतात

--- ००० ---

व्हायरस

एक तासभर समजा

नसतेच केले

हे नेहमीच अनिवार्य वाटणारे विचार

तर जगण्यातली सुरक्षितता

धोक्यात येणार होती का

कितपत

जसे हजारो व्हायरस आहेत

तसेच हजारो विचार

यांपासून लांब न राहण्याची विकृती

मला इतकी का प्रिय आहे

जेव्हा मी विकृत नसेन

तेव्हा काहीच नसेल

असे मला वाटते की काय

--- ००० ---

वश

कवितेला कुणी कंट्रोल
केलेले तिला आवडत नाही

कवी जर त्याच्या विचारमनाने
लुडबुड करू लागला
तर त्याच्या
कडू कर्कश करंट्या
जगण्याला मरायला सोडून
ती निघून जाते

ती त्यालाच वश होते
जो तिला वश करण्याच्या
प्रयत्नातच नसतो

--- ००० ---

हो

कधी कळणार तुला हो चे महत्त्व कोण जाणे

ई ई कर्मिंस बघ काय म्हणतोय --

प्रेम हे एक ठिकाण आहे

आणि या प्रेमाच्या ठिकाणातून

सरकत राहतात

(शांततेच्या उजळपणासह)

सर्व ठिकाणे

हो हे एक जग आहे

आणि या जगात हो च्या

जगतात

(खुबीने वळवलेली)

सर्व जगे

-- मलाही तेवढे एकच तर हवेय अक्षर

ज्यात मी सामावून घेईन

(माझ्या सर्जकतेने)

सर्व भाषा

--- ००० ---

खोली

एरवी त्याची खोली
सवयीची असल्याने
कवीलाही काही ती जाणवत नाही

जेव्हा तिरपागडे पीळ बसतात
कवीच्या मनाला
तेव्हा एक विशेष व्यक्तिमत्व
धारण करते तीच खोली
एकाकीपणाने धुरकट झालेली

तेव्हाच प्रवेश मिळतो तिला कवितेत
आणि वाचकांनाही भावते ती
त्यांच्या मनांना अधिकच
एकाकीपणाची खात्री देत

कवी पडून असतो छताकडे बघत

--- ००० ---

अचंबित

प्रत्यक्षात न येता

आल्याचा फील देणे

हे तुझे अचंबित करणे

यासाठी तुला

काहीच नाही करावे लागत

ती कर्तुत असते माझ्याच मनाची

गुंतलेल्या

मला क्षणात समजते

माझे मन माझे नाही

माझी इच्छा असली तरी

आता माझ्याकडे

अचंबित व्हायचे साधनच नाहीय

--- ००० ---

अटीतटीवर

शेवटी होतेच

अटीतटीवर येणे

निश्चित समजल्यावर

की आता तुटणे नाही

माझा अस्वस्थपणा पोचून

तू अस्वस्थ होणे हीच दिलजमाई

--- ००० ---

कंटाळा

कंटाळा हा एक जीव आहे
असे समजून
आधी त्याचे दात पाडले
तेव्हा आलेल्या रक्ताचे
अत्तर करून मग ते
फर्निचरला चोपडले

त्या दुर्गंधित आभासात बसून
एक कादंबरी वाचताना
तिच्यातली सगळीच पात्रे
कोरोनाकाळात गेली

तीही म्हणू लागली
कण्हत विव्ळत की साला
खूप खूप कंटाळा आलाय

--- ००० ---

झोप आणि विचार

झोप येते प्रलयासारखी
विचारांच्या इच्छेविरुद्ध

विचार जातात स्वतःच्या
त्वचेखाली नाइलाजाने

खिडकीतून दिसणाऱ्या वळणावर
दुचाकी घसरली होती एकदा मागे

या विचाराची काय आता
एवढी अर्जन्सी आहे

झोपेचे कवच अधिक जाड होतेय
विचारांचा निरोप घेत

राहिलेले विचार उठताच सकाळी
केले तरी मग सकाळचे लांबणीवर पडतील

अशा हजारो राहात गेलेल्या विचारांचे
असुरक्षित चाललेय आयुष्य नाइलाजाने

--- ००० ---

अग्नीच्या घशातून

आज नाही माहीत

पण होऊ शकते

अग्नीच्या घशातून

निघालेल्या

दुःखाच्या तरंगांतून

उद्याचा भविष्यकाळ

आमच्या खिशात आहे

आत्मविश्वासाला दुर्गुण नका म्हणू

आमचे जबडे कधीचे चावत सुटलेत

कणाकणाचे असणे

अव्याहत उगवणाऱ्या जंगलाचे

इत्थंभूत पारायण

थकल्यामुळे मधेच

आम्ही हरल्यासारखे दिसू शकतो

एवढेच

--- ००० ---

रीत

तू उचकटलास माझा डलनेस

पिरगाळलेस

माझ्या आसक्तीचे कवडसे

बर्फीत ठेवलेस माझे हात

हीच होती तुझी प्रेमाची रीत

हे समजताच मी मोकळा अवकाश

भरून टाकला अंधाराने

माझ्या बेशुद्धीच्या

बेशुद्ध होणे ही असते

माझ्या सुखाची परमावधी

--- ००० ---

सहवास

जिभेशिवाय मला
तुझी चव कळते
स्पर्शाशिवाय ऊब

तुझा आभास
मी सत्य होऊन
व्यापून टाकतो

तेव्हा कुठे तुला दिसते
नुसत्या तर्कावर नाही चालत
आपला सहवास

--- ००० ---

मोजदाद

वस्तू अनुभव आणि मानसिक तीव्रता
यांचे वैविध्य तपासत दाखवत
बसावे तर ते न संपणारे होईल
एक रटाळ व्याख्यान

झाडांचा प्राण्यांचा आणि इतिहासाचा
अभ्यास करून कवितेला हजारो
नैवेद्य दाखवले पंचपक्वानांचे तेही
रटाळच जगण्याचा आरसा होत

मोजदादीशिवाय
काय करता येईल हा प्रश्न
चिंतनात घेताच
कवितेला तरतरी आली
--- ००० ---

थेट

समाजमाध्यमांची झोपडपट्टी
चंगळवाद्यांना लागणाऱ्या
उत्पादनांमुळेच कामे मिळणारी

विषमतेमुळेच तर
पोटापाण्याची सोय होते

हसत हसत कायप्पावर
खूप तपशील सांगणारे लोक
मैत्रीत होतात म्हातारे
ऐन तारुण्यात

स्त्रियांचा आकर्षकपणा वाढल्याने
पुरुष अधिकच हिंसक होतात
आणि त्यांना वाचवायच्या
प्रतिज्ञा करतात

करमणुकीच्या अभावी
निर्जन झालेला रस्ता
एकाकीपणाच्या पुलावरून थेट
उडी मारतो सामाजिक उत्सवात

आत्महत्या कुणालाच नको असते

--- ००० ---

संगीत

नेमका नेम साधण्यासाठी
आधी मी माझ्या मनाची तार छेडतो
मग आकाशाकडे नजर टाकून
हवेला हळुवार स्पर्श करतो

तोवर मला हवे ते कळलेले असते
पक्षी खूप आपुलकीने जवळ आलेले असतात
आणि माझ्या मनातून
तिकडचे संगीत सुरू झालेले असते

--- ००० ---

अबोला

मुख्य मुद्यावर मूक

राहूनही सूचकपणे चेतवणे

आकाशाचे अंग

ही एक अगम्य सिद्धी

तरीही मुद्दाम

आग्रह धरावा शब्दांचा

तर रुसण्याचे नाटक करत

आकाशभर अबोला

--- ००० ---

भाषेशिवाय मन

मला वाटते काही बोलायचेय तुला
अगदी ओठांपर्यंत आलेय
मनात तर आहेच
किंबहुना कालच्या तुझ्या बोलण्यात
ते होतेच पण खुले नव्हते
आणि आता बोलायचे असून
राहून जातेय
शब्दांचा नाहीय दुष्काळ
तू तर माहीर आहेस
दडवण्यात तर फारच
किंवा तेच खरे तर
सूचकपणे अधिकच
देणारे असते
असेही पटू शकते

पण तू बोलशील
असे मात्र नक्की वाटते
न बोलताही हवे ते घडत असले तरी

शरीरांसारखेच शब्दांचेही
असणारच ना अस्तित्व
अर्थपूर्ण

नाही तरी भाषेशिवाय मन
म्हणजे काय असू शकेल
तूच सांग निदान हे तरी

--- ००० ---

आवाहन

दिवस कुठलेच संपत नसतात
ना रोमॅटिकपणाचे ना अतिवास्तववादाचे
आदिवासीवादही असतो मनात
सर्व मिळून तर
होते आवाहन प्रेयसीला

आता आपण कुणी नवे आहोत
या भ्रमात चालते मनाचे
हजारो वर्षांचे
हातपाय कुठेही जोडलेले
कुरूप भयचित्र

अप्रस्तुत काहीच नाही होत
समजलेली निरर्थकताही
व्यापून असतेच प्रेमाचे अंगण

एकमार्गी एकरेषी विचारकवी
असेही म्हणू शकतात की प्रेम
असे काही नसतेच

पण मनात असलेली ऍब्सर्डिटीही
नष्ट न करू शकता ते स्पर्श करतात
प्रेमाला
आणि सगळ्यासह क्षणात
अदृश्य होतात

--- ००० ---

प्रेमबीम

प्रेमबीम होते

पण वेळा जुळत नव्हत्या

प्रेमबीम होते

पण तेवढ्यात कोरोना आला

प्रेमबीम होते

पण बोलायचे विषयच संपले

प्रेमबीम होते

पण फार सॅटीबिटी नाही

अर्जन्सीच कमीजास्त असावी

यात पैसे थोडेच कमावले जातात

बेकारीच्या कुन्हाडी आहेतच

कधीही तोडतील अशा

प्रेमबीम होते

पण इतर व्यस्तता फार होती

वाट पाहण्यात

वेळ वाया जाई अपमान वाटत

मधेच कधी कंटाळाही येई

प्रेमबीम होते

पण नसले तरी चालणार होते

पण असायलाच हवे होते

--- ००० ---

आठवणी

ही तर नुसती आवाजाच्या
अभावाची शांतता
ठरणारी आठवणीत राहणारी
एक लंबीचौडी घटना

हळूहळू उमलता
पहाटेचा उजेड
नीट पाहिला
तर कळतोच त्याचा संदेश
की ही काही घटना नाही

आपल्याच आयुष्यात
आलेली एक दीर्घकालीन झळुक
अचानक निघून जाते

तिचे असणेही नसते घटना
आणि जाणेही

तिचे पुनरागमनही होऊ शकते
घटना नसलेले

आता आठवणींना
थाराच नाही

--- ००० ---

फुगा

पानपूरके म्हणून

माझे बरेच लेखन वाचले गेले

वाचताना वाचकांनी कांदेपोहे खाल्ले

त्यांचे डाग मी आभूषणे म्हणून मिरवले

एखाद्या शूर योद्ध्यासारखे

जग बदलण्याचे जाऊ द्या

मनांचे फुगे फोडणे महत्त्वाचे होते

ते घडले की नाही माहीत नाही

माझा फुगा फुटलेला असल्याने

मला ना खेद ना खंत

--- ००० ---

बळ

वारेमाप एकाच

कापडाचे तागे

घेताच

मांजरांचे आत्मविश्वास वाढले

ती सगळ्यांनाच

आडवी जाऊ लागली

दुधा ऐवजी मटण मागू लागली

मांजरांच्या मनांतले एकीचे प्रेम

आणि त्या प्रेमाची हिंसक नखे

पाहून पोलिसांनी

वरचे आदेश विचारले

सहानुभूती माणुसकी आणि आस्था

यांचे फतवे निघाले

सध्या नको

बळ वापरायला म्हणून

--- ००० ---

चित्रपट

१

लोखंडावरून निथळलेले
द्वेषाचे पाणी
अर्धवट झोपेत असल्याप्रमाणे
प्रेयसीच्या पदरात पडले
तेव्हा आकाशाने डोळा मारला

आता काय घडेल
याची कुणालाच खात्री नव्हती
तरीही अर्वाचीन अर्वाच्यता करत
दंगेखोरांचा जमाव
भरधाव गेला काळ तुडवत

याची सलग स्टोरी होणारच नव्हती
प्रेयसी सावध असे
वाव दिला की आपले स्वातंत्र्य जाते
आणि आपण शाळेतल्या मैदानावर
अंगाईगीत ऐकत
अर्पणच होतो
माघार पुसत म्हणून ती
सतत तुकडे करत राही
प्रत्येक विचाराचे

त्यामुळे दहाबारा चालू विचार
संसर्गापासून लांब राहात
तिच्या आठवणींच्या

भावना उधाणल्या म्हणून
भूतकाळाचे कौतुक करणारे
खूप असतात
तुरेबाज कोंबडे
पण त्यांच्या तुऱ्यांना
हवी असते चव
अस्ताव्यस्त संभोगांची
त्यात मार खाऊन ते
वैफल्यग्रस्त होतात
जणू अमुक अमुक
हे घडायलाच हवे होते

हे बर्फयुग आहे बाळांनो
इथे कुणी कुणाला नाही ओळखत
तुमचे अनुभव तुम्हाला लखलाभ
त्यांच्या लेणी नका खोदू
सर्वांच्या बोधासाठी

उद्या तुमचे आले समजा
खराब दिवस
तर तुम्ही काय कारकुनांवर
जाल चाल करून
जे बिचारे धर्मग्रंथांना स्मरून
ठरवतात त्यांच्या घड्याळांचे डिझाईन

तुम्ही तुमच्या दुखणाऱ्या पोटातून
पडू शकाल का बाहेर
हा आधी प्रश्न तर पडू द्या ना

२

कित्येकांना प्रश्न विचारत
तुमचे पाय झिजवत आलात तुम्ही
आपण समदुःखी म्हणून
पार्टी केली
आणि त्यानंतर तीव्र इच्छांमुळे
आपण गाठले
गेट वे ऑफ इंडिया
तिथेच तर भेटले आपल्याला
गुप्त मार्गाचे गाईडस
ज्यांच्या कानांना होते
जुने त्वचारोग

समुद्रावरचे खारे विचार
आपण खाल्ले
शेंगदाण्यांबरोबर
आपल्या प्रिय बांधवांनी
प्रेमाने विकलेल्या
हिंसक मसाल्यासह

३

कोणतीच मासलेवाईक उत्तरे
पटेनाशी झाली तेव्हा
आपण वारीला जायचे ठरवले
अनैतिक हेतूनी

हातात झांजा आणि मनात गांजा
असे आपण बचावत आलो
वर्षानुवर्षे

४

आपल्या ठिकठिकाणी बदल्या झाल्या
तेव्हा प्रत्येक ठिकाणच्या ग्रामदेवता
आपण आधी अत्यादरपूर्वक पूजून
मगच अंधरल्या सामोपचाराच्या चादरी
एखाददुसरा गुन्हा माफ व्हावा
म्हणून आपण धूर्त राहिलो
बाजारपट्ट्यात ओळखी दाखवत
फिरताना गळ्यात रुद्राक्ष पेहनून
धारण करत सर्व फावला वेळ लैंगिकतेत
मस्तकाच्या मध्यभागी

५

होऊही शकतात चुका
घडूही शकते समोरच्या वास्तवाचे
अनपेक्षित विच्छेदन

हे मनात समजून राहातच
आपण दोन गटांच्या मारामाऱ्यांत
तटस्थ राहिलो जरी दोघेही मित्रत्वाने
आपल्याला त्यांचेच मानत राहिले
उघड डावपेचाने

आपणही आपली झाकणे उघडली नाहीत

६

इतका वेळ

मी आपले भास रंगवत बसलोय

कारण माझ्या दुःखावर

उपाय ठरेल

असा एक गट मला जमवायचाय

प्रत्येक दुःखाची एकेक

चळवळ व्हायला हवी

याला सध्या माझा पाठिवा आहे

एवढ्यावर किंवा एवढ्याने

तुमचे समाधान व्हावे

७

निसर्गावर तसा माझा विश्वास नाही

मला सोयिस्कर नसलेले

अनेक प्रकारचे बदल

इथे घडत राहतात

मी नाइलाजाने आजारी पडत

नुसता अन्यायग्रस्त

पाहात राहतो

पक्ष्यांच्या पंखांतून ठिबकणारे

माझेच जुने रक्त

रस्ते आणि आदर्श

हेही निसर्गाचेच भाग धरावे झाले

८

कित्येकदा

कशाचीच खात्री नसल्याने

मला काहीच रेटायचे नसते

इतरांच्या हद्दी

सोलून काढत

मला कुणी ढोंगी कुणी धूर्त

कुणी वेडपट तर कुणी हलकट

म्हणतात

आपापल्या अन्यायांविरोधात

लढायची परंपरा

फाडून काढत राहते

रूटीन स्वास्थ्य

एक रूटीन असल्याप्रमाणे

जितके झेंडे तितके न्याय

एकमेकांना घाबरणारे

९

अस्तनीतले निखारे

म्हणून मी बाळगले माहीत असून

हीरो लोकांचे कपडे

आणि विनोदवीरांचे

कडवट आरसे
जरी ते कधीही
परत मागत नसत
माझ्या स्वप्नांचे अवशेष

मला खूप अनुभवसमृद्ध
वाटण्यासाठी हे आवश्यक होते
अन्यथा मी एखाद्या धमकीचा
शिकार होणार होतो
वाट लावणाऱ्या पुरती
माझ्या आयुष्याची

१०

एका बैठकीत पूर्ण चित्रपट
दाखवण्याची वचने देणारे
ग्लॅमरस पैलवान
मला अनेकदा भेटले
पण ताकास तूर न लागू देता
मी चालू ठेवली
माझी गुप्त लफडी

मला मुक्त होण्यात
इंटररेस्टच नव्हते
त्या ऐवजी मी पसंत
करत आलो
राजकीय चर्चा
आणि समाजकार्यातून मिळणारे
पिंजलेले समाधान

माझे सर्व लक्ष
या दिसणाऱ्या जगावरच
केंद्रित करायचे
हे माझे ठरलेले होते
मला दुचाकीचा अपघात झाल्यापासून

११

खरे तर
मला चित्रकार व्हायचे होते
हवेचे पदर उलगाडत
आतली रहस्ये पाहणारा
कुणाच्याही आवाक्यात
येणार नाहीत अशी
विचारांच्या गुंताड्यामुळे

ते न घडण्याचे कारण एकच होते
फारच मनाला लावून घेतलेला
भावनांच्या खंजिरांचा प्रेमभंग

१२

मला पडणारे प्रश्न नियतीचे
वा सुखदुःखाचे वा सूडमत्सराचे
असे नसत
माझ्या रस्त्यावरच्या चाकोरीतून
किती गेल्या असाव्यात बैलगाड्या
असे विचार मला महत्त्वाचे वाटत

१३

दात दुखू लागल्यावर
मी प्रथम टेबलावरची माशी उडवली
आणि वाट पाहात बसलो
भावविभोर संध्याकाळ होण्याची
कारण माझ्या या खोलीत
पूर्वी कुणितरी राहून गेल्याच्या
आठवणी आहेत
हे मला नेहमीच जाणवते

१४

खरे तर मी माणूसघाणा नाहीय
फक्त माझ्या मनातून कधी कधी
कीटकनाशकांचे वास येतात एवढेच
मी शेतकरी नसलो तरी एखादा
तमासगीर मला हे सांगतो
तेव्हा हे अटळ असल्याचे समजून
मी ओशाळे हसतो

१५

समजा मी आजारी आहे
खूप वेदना आहेत
औषधे असली तरी
कंट्रोल नाहीय
अशा वेळी माझ्या तोंडून
मी लहानपणी पाठ केलेली

रामरक्षा येईल की बंधुभावाचे महत्त्व
हे नाही सांगता येणार मला

माझ्यासाठी बांधलेले झुले अनेक आहेत
पण निवड करण्याबाबत
मला आत्मविश्वास नसतो

१६

मला माझे आत्मचरित्र थोडेच सांगायचेय
अनेकदा तर मी कोणत्या ना कोणत्या
हीरोशी एकरूप झालेला असतो
अमुक काळात लोकांचा दबलेला राग
अमुक नट तीव्रतेने व्यक्त करे
त्याने लोक सुखावत
असे जनरल बोलणे
आणि काळाचा आवाका
माझ्या खिशात बसवणे
असे केले की
आता यायला लागले ड्रायव्हिंग
असा मला साउंड इफेक्ट जाणवतो

१७

आपल्याला वाटते आपण रिकामे आहोत
पण आपले कान तरी हलत असतात
पाय तरी चालत असल्याच्या भ्रमात असतात
किंवा आपल्या जिभेने ठेका तरी धरलेला असतो
छुपनेवाले सामने आ

या गाण्याचा
म्हणूनच अमुक एकाचेच असे नव्हे
प्रत्येकाचेच आयुष्य कष्टातच जाते
हे मान्यच करावे लागते

१८

आपल्याला वाटते
जगणे म्हणजे
एकेकाची एकेक सलग गोष्ट
हा चित्रपटांचा पगडा असतो
अमुक एका स्टार्डिलचे असे
हेयर कटिंग आपण कधीच केले नाही
असे असले तरी त्या तशाचीही
होते गोष्ट दखलपात्र नसली तरी

आणि ग्रेट लोकांचे काय बोलणार
ते तर जन्मालाच आलेले
प्रदीर्घ गोष्टींचे
दूरच्या विहिरीतल्या एका बेडकात
प्राण असणारे
तो असेपर्यंत भीतीच नसलेले

माझीही गोष्ट
माझ्या जन्मापासूनच सुरू होते
असे सामान्यतः म्हणता येईल

सारखे आवाज कसले येतायत
म्हणून बघायला जावे

आणि दिसावे की हे तर आपलेच
स्नेहीजन बांधव आणि हितचिंतक
माझाच जणू अमरपट्टा असल्यासारखा
हा एक वैफल्यग्रस्त अहंकार

१९

अगदीच नाही असे नाही
कधीतरी वाटतेच की बाबा कळावे
कशासाठी हा डोलारा
एक माणूस ग्रेट आणि मी लहान
असण्याचा उपयोगच काय

त्याला खरेच ग्रेट
म्हणजे माझ्या लहानपणापेक्षा
खास वेगळे असे काय वाटत असेल
की बाहेरच असतो फक्त फरक

त्याला सगळीकडे आदर मिळण्याची
सवय लागते हाच असावा तो फरक

२०

भेदाभेद अमंगळ
इथे पोचणे झाले
की प्रश्नच संपतील मानवजातीचे
जीवितकार्यच संपेल

सगळी प्रगती निरर्थक होईल

करायचे काय नुसते जिवंत राहून
कंटाळवाणे मग
ही एक समस्या राहिलच म्हणा

२१

स्वच्छता पाळा आणि कल्चर्ड वागा
की झाले मग तुलनाच संपेल

२२

लहानपणी मला
ब्लेडचे तुकडे जमवायची सवय होती
पेन्सिलींना टोक करण्यासाठी

एकदा बोटाला जखम झाली
तेव्हा मनाला शहाणपण आले

२३

माझा एक मित्र
काही कट्टर मते बाळगणारा होता
मला ना काही पटवायचेय ना काही
पटवून घ्यायचेय हे पाहून तो वैतागे
मला षंढ म्हणे शिवाय नपुंसक म्हणे
मग भाकड आणि वातड म्हणे

तो ज्या व्यवस्थेवर चिडे
तिनेच मला निराश

केले होते आणि दिब्धूढ
हा माझा दोष कसा

२४

रस्त्याला मॉर्फिनचे इंजेक्षण
देणारे डॉक्टर शेवटी
सरकारी किताबाचे मानकरी ठरले
पण आधी सैनिकांना दिले किताब
कारण त्यांना गोळी घुसण्याचा धोका होता
त्यांच्या वंशावळीत
डॉक्टरांनी फक्त
ट्रॅफिक थांबवला होता

हे सगळे विचार दुसरे कुणी करतात
राष्ट्रपतींना वेळ नसतो

२५

संस्कृती म्हणजे
भूतकाळमुक्त होण्याची प्रक्रिया
इथे तर उलट
किल्ल्यांचे पुनरुद्धार चाललेत
भेदाभेद आणि विषमता
यांची आवडच जोपासली जातेय

२६

जोवर माणसे

कृतज्ञ आणि विभूतिपूजक राहतील
तोवर ती
हिंसक आणि आक्रमकही राहतील

अत्यंत प्रामाणिकपणे निष्ठेने आणि प्राणपणाने
लोक द्वेष जोपासत राहतील

त्यांची सर्व प्रमाणपत्रे
साधने बनतील
त्यांच्या बेधुंद त्यागाची

२७

श्वासावर लक्ष केंद्रित करणे
म्हणजे मृत्यूची आठवण ठेवणे
बुद्ध म्हणाला सगळे
बदलत असते टिकाऊ काहीच नाही
मग मी काय टिकवतो
काय घट्ट धरून ठेवतो
हे पाहता दिसते की मी तर
श्वासाहून अधिक दुःखावर टिकून आहे
हा भ्रम घालवण्यासाठीच तर बुद्ध म्हणाला
दुःखमुक्ती शक्य आहे

दुःख टिकवण्यासाठी द्वेष लागतो
की स्वरक्षणासाठी
दुःखच द्वेषाला जन्म देते कोण जाणे
पण द्वेषाने अधिकाधिक दुःखी
होत जाणे घडते खरे

स्वाभिमानाने जगायचे तर द्वेष हवाच
बुद्धाचे गुणगान करण्यासाठी
आधी आपण टिकायला तर हवे

बुद्धविरोधी जगत
बुद्धाची अस्मिता बाळगण्याने
दुःख पके होत जाते
आणि तरीही
बुद्धच सत्य
असे म्हणत टिकून राहता येते

२८

समजून घेण्यासारखे इथे काही नाहीय
माणसे कमीजास्त यशस्वी होतात इतकेच
आणि तुलनेसाठी सगळेच महत्त्वाचे असतात

मानवाच्या विकासासाठी
यश निर्माण करण्यातून
यशस्वी म्हणून पके जगता येते
मनात काहीही पके झाले
की त्याचे दुःखात रूपांतर होते

शेवटी दुःखच होते रूपक
आकाशात उडणाऱ्या
पंखवाल्या तगड्या घोड्यांचे
पांढऱ्या शुभ्र

न्याय म्हणजे सर्वांना

समतोल राखण्याच्या प्रयत्नात
वेडे होण्यापासून वाचवत राहणे

२९

पहाट म्हणजे अंधार फुटून
त्यातून बाहेर पडणारे
जीवजंतूंचे मोहोळ
काही ना काही शोधत फिरणारे
विचारांचे अजस्र हत्यार घेऊन
उजेडाचे तुकडे करत जाणारे

पृथ्वीवरची सर्व जीवसृष्टी
देते साक्ष
की
संगीत आणि गोंगाट यांत फरक असतो

३०

ही ना एका माणसाची
ना एका अनुभवाची गोष्ट आहे
पण हिला सलगता आहे
ती विदीर्णतेची स्फोटांची
विध्वंसाची
आणि पाणवठ्यावर गेलेल्या स्त्रियांना
सर्पदंश होण्याची

स्त्रिया आकांतही करतात
आणि सुखेही फुलवतात

आणि या द्वंद्वामुळेच
त्यांच्या स्तनांतून दूध पाझरणे
बंद झालेले असते

संस्कृती म्हणजे मुख्यतः निर्लज्ज असणे
म्हणजेच स्वातंत्र्यासाठी धडपडणे
धड राहात आणि शौर्य गाजवत

संगीताला नादब्रम्ह म्हणा की बेधुंद विश्व
अधाशासारखी पुस्तके वाचणारे लोकच
हजारो वर्षांचे अनुभव भांडार टिकवून ठेवतात
चुकूनही कोणत्याही
क्षणाबाहेर पडणे टाळायचेच असते

३१

आपली मते सर्वाना पटली
की जग समस्याहीन होईल
असे वाटणाऱ्यांचे मुळात हे पक्के असते
की मते बाळगणे कधीच
कदापि बंद पडता कामा नये

आपापले बीपी संभाळत
ते सत्याचा पुकारा करत राहतात
यामुळेच तर सत्य समता स्वातंत्र्य
यांची दबावाने गळचेपी होत राहते

न्यायासाठी वैचारिक
संघर्षाला पर्यायच नाही

हे सर्वमान्यच असल्याने
मानसिक कचाट्यातून सुटणे अशक्य बनते

पण याला मानवी जगण्यातली
एँब्सर्डिटी म्हटले तर सगळेच भडकतात

३२

मी कान पाडून जगतो
मी कुणाला त्रास देत नाही
माझे खिसे तपासा
माझ्या पिशव्या तपासा
मी निहत्ता आहे
मी एकटा आहे
मी काम करेन
मी कमीच कमवेन
मी तुमचे काहीच घेणार नाही
माझे असेल ते सगळे
काढून घ्या हवे तर
आणि आता मला
नुसते जगू द्या

यावरसुद्धा हसून जगणे तरी कशाला मागतोयस
असे विचारणारे असणारच

३३

अन्यायनिवारण करा
नवे अन्याय निर्माण करा

क्रांती ही सतत चालणारी प्रक्रिया असते
कुणीही वगळला जाता कामा नये
सर्वाना बोलू द्या

३४

तुम्ही त्या वेळी तसे केलेत
मग तुम्ही त्यानंतर काय केलेत
तुम्ही असे वागलात
तुम्ही तेच तर केलेत
तुमचा इतिहास हेच सांगतो
तुमचा तर किती भयानक आहे
तुम्ही फक्त सत्तेचाच विचार केलात
अहो तुम्ही तर
सत्तेसाठी खून केलेत
तुम्ही नालायक आहात
तुम्ही बेगडी आहात
तुम्ही फूटपाडे
तुम्ही हावरट
तुम्ही पांढरे
तुम्ही नारिगी
तुम्हाला जॉनी लिव्हर आवडतो
तुम्हाला तर असरानी
तुम्ही अमरीश पुरी आहात
तुम्ही प्राण आहात
प्राण हवाच शरीरात
अहो पुरी खाल्ल्याशिवाय
कसा टिकणार प्राण
तुमचे बापजादे परदेशी

तुम्ही तर
व्यभिचारातून जन्मलाय
जीभ हासडून काढू
आम्ही गुंडगिरीला घाबरत नाही
तुम्ही गुंड
तुम्ही गुंड
तुम्ही गुंड
तुम्ही गुंड

३५

बरे आहात ना
होय तर आणि तुम्ही
मीही बरा आहे
कोवळे ऊन छान वाटते सकाळी
डी जीवनसत्त्वही असते त्यात
मुलाचे लग्न झाले का
अरे काय हे त्याला दोन मुले आहेत
आणि तुमची मुलगी
ती परदेशात असते
पोटासाठी जावेच लागते लांब
तर काय काळाचा महिमा
छान वाटले तुम्हाला भेटून
मलाही छान वाटले
चला भेटू पुन्हा
होय अवश्य
छान आहे तुमचा टीशर्ट
मुलाने परदेशातून आणलाय
कमालाय हा तुमचा स्वेटर

माझ्या अमेरिकेतल्या मुलीने दिलाय
वा वा आता मात्र चलू या
होय होय भेटू पुन्हा

३६

शेवट म्हणजे तरी काय
कात्रीची खात्री देत
वडाची साल पिंपळाला लावणे
किंवा पिंपळावरचा मुंजा घरात आणणे
किंवा पुतळ्याला हार घालून
बाकीच्या भोसडीच्यांना धमक्या देणे

शेवट म्हणजे शांतिपाठ
किंवा प्रायोपवेशन किंवा संथारा
पण खरेखुरे नको
सिंबॉलिक हवे सगळे
आपण कष्टपूर्वक
स्वातंत्र्याच्या सिंबॉलाचे
विनम्र सिंबॉल बनावे

मी सारखा एकच तोच तसाच कुठे असतो
माझी पावले उलटी दिसल्याने
काहीजण मला भूत म्हणतात
मी हसून त्यांना म्हणतो
सोडा आता अंधश्रद्धा
जगण्याच्या खऱ्या मैदानात या
पळू नका
बुद्धीचा विकास करा

ती सर्व काही मिळवून देईल
मग संघर्ष करा

आठवा रूप आठवा प्रताप
मनाने सतत स्थिर होत राहा
तेच फेटे त्याच तलवारी घेऊन
लढे देत राहा कसले ना कसले
नामोहरम करा त्यांना
जे कुर्निसात नाही करणार

उधळपट्टी म्हणा की संसार
ब्रम्हचर्य टिकायला हवे
गाढवाजवळ गेले नाही की झाले

तुमचा गनिमी कावा
त्यांचे एखादे चक्र
कुणाकुणाचे आपापले रंग
एकोप्याने राहा
हा देश सर्वांचा आहे

बाकी सर्व ठीक आहे
आपल्यालाच नष्ट व्हायची वेळ येईल
असे प्रश्न विचारायचेच नाहीत

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामया :
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चित दुःखमाप्नुयात्
दुसरे काय आणि शिवाय फार तर ओम शांति !

--- ००० ---

सिगरेट

नदीच्या अंगाने ओढलेली सिगरेट
आकाशाच्या ऍशट्रेमध्ये
चहाची वाट पाहात थांबली

उपास करायचे ठरवून
गायब झालेले पोस्टमन
लाल भडक तारा घेऊन
उगवले अचानक
नर्तकीच्या घेरातून

ना पत्ते हवे होते
ना तंद्रीतले बदाम

जगाच्या उचापत्या
करण्यापेक्षा
खोव्यांमागच्या वळचणीत
तात्त्विक चिंतन करत बसावे

एवीतेवी कायमच
उद्याच्या सूर्यासाठीच जगायचेय
तर मग आज जगणे घडले काय
की मरणे

तरीही क्षणभर तरी
शांत राहता येणे
हे चांगलेच होईल

--- ००० ---

पुस्तकांची राने

ना बर्फाळ डोंगर

ना हिरव्यागार दऱ्याखोऱ्या

ना फुलांची मैदाने

ना मुसमुसती गाणी

तुला आवडतात पुस्तकांची राने

जिथे एकत्र फिरणे शक्यच नसते

तू वाचलेल्या पुस्तकांवर

तू माझी मते विचारतेस

मी ती वाचली नसली तरी

तुला हवीत म्हणून मी ती देतो

माझी मते तू खूप लक्षपूर्वक ऐकतेस

तुझे ऐकणे मी लक्षपूर्वक पाहात राहतो

इतकी सूक्ष्म तीव्रता

बर्फा झाडा फुला गाण्यांत

कशी मावणार

--- ००० ---

ओळखता येतच नाही ती कविता

कधी कधी मी शब्द वापरतो
रंगांप्रमाणे अनपेक्षित एकत्र
माहीत नसलेले
त्यांच्या एकत्र येण्याचे अर्थ

ते नसते एखादे दृश्य वा वस्तू
वा घटना वा अनुभव
वा माझ्या विचाराचा अर्क

ओळखता येतच नाही ती कविता
तिला असू द्यावे लागते दूरच

मला विश्वास असतो
मला दिसलेले आपोआप परस्पर
पाझरलेले असतेच तिच्यात

कारण माझ्यातूनच तर येते ती
जरी
माझ्या नियंत्रणाशिवाय

--- ००० ---

पूरक

अनेकांना हेवा वाटतो
किती सुंदर दिसतात
आणि गाणे किती सुंदर
आणि नाच किती सुंदर
एकमेकांना अनुकूल
लयदार सगळे
सगळ्या हालचाली
किती पूरक किती
एकमेकांना सुंदर करणाऱ्या

अवघड काही नसते यात
दोघांनाही पटेल
असे एक गाणे
मुक्रर केले की झाले

मग त्याला ध्येय म्हणा
की स्वप्न की कर्तव्य

--- ००० ---

माध्यम

मृत्यूबद्दल खूप झालेय बोलून आता बास
मी गेल्यावर ही नदी वाहातच राहिल नको
या विश्वात माझा अहंकार क्षुद्र आहे ओके
अनिश्चितता आहे भीती आहे असू दे असू दे
युद्ध वाईट द्वेष वाईट बंधुत्व हवे भूल जाव
संस्कृती नको अन्न हवे संधी हवी समता हवी
झाले की आता कितीदा तेच तेच
आपली भाषाच नाही
तिचे अर्थही जुनेच झालेत सगळे
प्रेमातच जग जगते हे गुळगुळीत झालेय
माणुसकी हवी सहानुभूती आणि न्याय हवा
कुणीही नाही नाही म्हणत हो पण कितीदा ते
वर्ण जात धर्म लिंग यांमुळे कुणाचेही वर्चस्व नको
मान्य चला पुढे हे सगळे जुने झाले आता
आधुनिकताही जुनी झालीय तर बाकीचे काय
काय काय जुने झालेय हे सांगायचाही कंटाळा येतोय
आहे ना भरपूर पुन्हा तेच तेच कशाला लिहायचे

असो जाऊ द्या ते विषय बंद कितीही हौस असली तरी
लिहायची बोलायची डोळ्यांतून पाणी काढायची
आता एकच प्रयत्न चालू शकेल निर्विवाद
कोरोना कोव्हिड १९ तो आहे नवीन अजून काहीच
न समजलेला आणि जुना न झालेला फ्रेश ताजा

पण माध्यम तर तेच जुने कंटाळलेले भिन्न मनच
तर असणार नवे काय बोलणार

--- ००० ---

लिस्ट

गाणे वेगात रंगात येत चाललेले
आणि इकडे गुन्हेगारी कट
टोकावर येत चाललेला
जरी माहीत असले की
हीरो पार करेल सर्व अडथळे
तरी मस्त उष्ण सेन्सेशन

प्रत्यक्ष जगण्यात
ना गाणे ना गुन्हा

काय ग्रेट असतात ते लोक
कसले धोके पत्करतात

आता कधी शिकणार गायला नाचायला
पण एखादा जबरदस्त गुन्हा जमायला हवा

शेवटी हीरोने खतम केले तरी चालेल
लिस्ट तर आहे मनात

--- ००० ---

चांगली माणसे

याच्यापेक्षा ते अधिक
मौल्यवान वा महत्त्वाचे
मानावे ही शक्यता
फक्त मानवी मनात आहे
म्हणूनच त्याला नैसर्गिक न म्हणता
विकृत वा करप्ट म्हणावे लागते

एकामुळे दहांची आयुष्ये विस्कटणे
हेच तर असणार प्रत्येक मनाचे जगणे

कायद्याने काहींना शिक्षा होऊ शकते

बाकीचे उजळ माथ्याचे अर्थातच
नैसर्गिक आणि साधे ठरतात

ते म्हणतात चांगली माणसे
राजकारणात यायला हवीत

--- ००० ---

नाटक

करायचे काहीच नाहीय

आणि

दरम्यानच्या काळात काहीच घडत नाही

या दोन जागतिक प्रख्यात

हिरे संवादांवर तोलून धरलेले

नाटकच काय आखवे जग

असे घडेल तसे घडेल

म्हणत चरकात

पिळले जाणाऱ्यांना म्हणते

वाट बघा बघत राहा

अन्यायग्रस्ताला नाही चालत

परक्याचे प्रेमही

तो खवळतो

सगळेच बोलतात अर्थपूर्ण

खूप वेळ

ओळखी करून देतात घेतात

उपचार म्हणून

काहीही कसेही मागेपुढे

जणू इंटररेस्टच नसलेले

क्षणोक्षणी जगाबाहेर

निघून जाणारे एक नाटक

सर्व पात्रे समोर असताना

--- ००० ---

डास

आता जागे राहावे

स्वेच्छेने सोडत

जगण्यावरचा हक्क

पांघरुण घेताना

कुठे समोर असतात

पाहिलेली सगळी दृश्ये

डासांकडे पाहायचे

विचार म्हणून

आपोआप जातात

--- ००० ---

कंटिन्यू

मध्यरात्रीनंतर

मोबाईलवर

पाहिली वेळ

मग वाटले

तहान आहे

पाणी झाले

तरी जमेना

मग गालिब वाचला

अध्यात्म वगळून

मग आले लक्षात

जाग आणि झोप

यांत फरक कशाला

मन तेच असणार

झोपावे आता

स्वप्नात पुढे कंटिन्यू

--- ००० ---

एका अमूर्त चित्राचा जन्म

पाठिबा प्रतिसाद
अनुकूलता पूरकता
आपोआप सुसंगत
हार्मनी मेलडी
नेमके जुळत जाणे
एकलय एकभाव
विलय विलोप
निश्चित निर्भय

हालचालींचे संगीत
नजरांचे हरवणे
देणेघेणे ताबाहीन

दिन हो या रात
हम रहे साथ साथ

जुन्या काळातले
ताजे गाणे
आणि वर्तमानातले
मुरलेले तराणे

मिसळते आकार
मिसळते स्पर्श

एका कालातीत विभोर
अमूर्त चित्राचा जन्म

--- ००० ---

मायाजाल

सहज चालता चालता

टाकलेले पाऊल

अचानक खोलात रुतत जाणे

कुठे कोरोना

कुठे विश्वासघात

कुठे द्वेष

तर कुठे

आपल्याच विचारांचे

मायाजाल

--- ००० ---

रोज नवा भाग

अजून पुढे आहे कथा

असे सांगत संपला

हिंसक सूडाचा पहिला भाग

आहे का गरज दुसरा बघण्याची

ही पात्रे ना प्रेमाची ना माहितीची

ना आपल्या भागातली

तरीही मरू देत

असे कसे म्हणणार

संवेदनशीलता तर हवीच

आणि आपले आपण

आतल्या आत

जखमी होत राहणाऱ्यांचे काय

स्वतःच्या पिढ्या न पिढ्यांचे

आयुष्य बरबाद करण्याचा सूडच

पूर्वजांचा स्वतःवर घेणाऱ्या

रोज नवा भाग

पुढे काय होईल

याची काडीची उत्सुकता नसलेला

--- ००० ---

व्हायरस

माझ्या आयुष्याने मी तृप्त आहे
आणि मी कृतार्थ आहे
यांतले ग्लॅमर हवेय

याच्याबरोबर वा तिच्याबरोबर
फोटो काढून तो क्षण मिरवायचाय

आणि मधेच शंकेची पाल
मीच झालोय की काय
मीच घडवलेला
एक कृत्रिम व्हायरस प्रतिकारहीन
आणि निरुपाय

--- ००० ---

तीच माणसे

अंतर राखायची साथच पसरलीय
ओढणीच्या मास्कमुळे
आधी ख्रिया ओळखू येतच नव्हत्या
आता मित्र आणि शेजारीही
त्यात अनेक व्यक्ती हेल्मेटवाल्या
सरळ दुर्लक्ष करत
आपल्याच नादात चालावे लागते

कुणी रागावत नाही
हे खरे असले तरी आपुलकी गेलीच आहे

असे वर्षदोनवर्षेही चालेल म्हणतात

ही आवरणे नसलेल्या व्यक्ती
भेटण्याची स्वप्नेही मागे पडत जातील

हिचा तो आणि तिचा हा
न पाहता निघून जातील
जवळून अंधळ्यासारखे

स्वतःच्या प्रतिमा सादर करायचा
त्रास वाचल्याने माणसे जरा सैलावतील
भेटतील मोकळी तेव्हा जरा
दुरावा मिक्स करून बोलतील
दुराव्यामुळे तीच माणसे
पुन्हा मिळवावीशी वाटतील

--- ००० ---

मतभेद

एकपत्त्रिव्रताप्रमाणे तो

एकशत्रुव्रत पाळतो

माझा एक मित्र

मी तर त्याला सदिच्छाच देतो

की बाबा सात जन्म

तुला हाच शत्रू लाभो

मला तो म्हणतो की तुला भावनाच नाहीत

तू षंड आहेस मी म्हणतो की मान्य

मी उत्तर नाही देणार मला नकोय

तुझे शत्रुत्व तू एकनिष्ठच राहा

एरवी बरा असतो तो जादुटोण्याविरोधात

पण मानवी हिताचा विषय निघाला

की त्याचे शत्रुव्रत्य जागे होते

मग तो दुंकूनही बघत नाही

इतर कुणाकडे

अरे त्याला काही मोठे साधायचे असते

तुझ्यासारखे किरकोळ अग्रक्रम ठेवून

त्याला कसे चालेल कंगाल होऊन

नुसते कोपऱ्यात बसणे नाही आवडत त्याला

त्याचे म्हणणे चांगले आणि हिताचे

हाच असायला हवा अग्रक्रम

पण त्यावरच तर असतात ना मतभेद

--- ००० ---

पालूपद

कंटाळा येतोय ?

म्हणजे ?

काही घडत नाहीय, असे वाटतेय ?

“ काहीच नाही घडत “

हे पालूपद असलेले नाटक

आले समोर आणि जग म्हणाले

हे तर काही महत्त्वाचे घडतेय

जागतिक रंगभूमीवर !

आणि ते

अजूनही घडतच राहिलेय –

पंखा लावा --

त्यातून बरसतील

विचार आणि आठवणी !

की त्यांचाच आलाय कंटाळा ?

की तुम्हाला हवाय पाऊस

सहवासांच्या बेशुद्धींचा

किंवा एकेक टप्पे ओलांडून

पुढचे रस्ते दिसण्याचा ?

तुम्हाला कंटाळा नसेल आला --

नुसतीच तुमच्या कॉलरवर

कावळ्याची घाण पडली असेल –

नीट विचार करा --

थकू नका असे –

--- ००० ---

सांग आता

जे हवे आहे

तेच नको आहे

असे वाटण्याचा काळ

आता तू ओलांडलेला आहेस

आता सर्व फक्त हवेच आहे

तर हा मधे कोरोना

पण एक लक्षात घे

तो आपल्याला दिसत नाही

आणि आपणही

काय हवेनको म्हणतो

ते त्याला समजत नाही

सरळ त्याच्या उपस्थितीला

अस्तित्वहीनच समजू या

आता

सांग आता

कधी येशील

--- ००० ---

दुरावा

दुरावा हा एक ताण आहे
ज्यामुळे जग हा एक ताण आहे
आणि सगळे संबंध
आणि भूतभविष्य
ठरलेले विचार
महत्त्वाकांक्षा
अंधारऊन
प्रेयस-श्रेयस

दुराव्याला नुसता तुझा स्पर्श
झाला तरी हे सगळे जाते
हे मी पाहिलेले आहे
पण तुझ्या स्पर्शाची इच्छा करता कामा नये
ही अटळ अट धुव्वा उडवतेय जगण्याचा

दुरावा निर्माण करणारे मनच
तो टिकवण्याचा
आटोकाट प्रयत्न करतेय

तू ना सजीव ना दयाळू
ना तुला मन हा स्वछळ कळणारे

ना दोष देणे ना दया भाकणे उपयोगाचे
हे मला समजतेय याचाही एक ताण

वाट तरी कसली पाहणार

--- ००० ---

स्वचित्र

तुम्ही येताजाता माणसांत पण आस्था असूनही
तुम्हाला कशातच इंटरेस्ट नाही असे वाटते
आणि याचा बराच प्रभाव राहतो – कुणी म्हणतो --
च्यायला आम्हाला आपुलकी वाटते इतकी
पण या माणसाला आमच्याबद्दल काय वाटते
हे कळतच नाही – पाहिला की उग्र वाटतो हा माणूस
मग याला विनोदीही कसे सुचते – नाहीच कळत --
हा भिन्ना आहे की धाडसी – अत्यंत कमी सामुग्रीवर
बेधडक मैदानात घुसतो हरण्याची धास्तीच नाही असा
-- पण प्रांजळपणे स्वतःच कबूलही करतो हा की
त्याचेही मन भीतीयुक्तच आहे कधी कधी तर प्रचंड

हा कसा वाटतो यावरून वा काही सांगोवांगीच्या
तपशीलांवरून याच्या लेखनाचे विश्लेषण
नाहीच करता येणार आणि उगीचच असेही वाटत असते
की खूप असे काही लोक ज्याला वाईट म्हणतील
असेही काही दडलेले असावे याच्या जगण्यात भूतकाळात

पण हा म्हणतो की मी माझे चरित्र
सांगण्यासाठी लिहितच नाही त्यामुळे
माझ्या लेखनाचा माझ्या मनोविश्लेषणाशी संबंधच नाही
माझ्या मनाच्या उत्खननातूनच जरी
येत असले शब्द तरी त्यांत माझ्या भावनांचा
बडेजाव नाही असणार तो म्हणतो मुख्यतः
त्याचे नसलेले असे पूर्ण नसण्याचे क्षणच तो वाटतो
सर्वानाच ओझी फेकता येण्याची शक्यता सांगण्यासाठी

--- ००० ---

ऑक्टोव्हिओ पाझ ची एक कविता --

वाट

हवेहून जास्त

पाण्याहून जास्त

ओठांहून जास्त

हल्लक हल्लके

तुझे शरीर म्हणजे तुझ्या शरीराचा सुगावाच

--- ००० ---

मग मीही म्हटले

चैन पडत नव्हती

म्हणून मी काळ उलटा केला

आणि स्थल उजवीकडे वळवले

तेव्हा खात्री पटली

की आता अनिश्चितता संपेल

झाडांचा नुसता हिरवा रंगच

भटकू लागला आकाशात

आणि आकाशाचा निळा

आश्रयाला आला पाण्याच्या मगात

हे सुटणारे प्रश्न नाहीत

हे माहीत असलेली माती

निश्चितपणे बसली होती

भूतकाळाच्या जखमा वाळू देत

हवेच्या सहनशक्तीचा प्रश्न होताच

त्याची जबाबदारी

माझ्या मूर्ख मनाने घेतली

आणि अभ्यासक्रमात नसलेली पुस्तके

विकत आणली

पण एकूणात माझे मन राहिले

आत्मविश्वासातच

मग मीही म्हटले जाऊ दे

होईल ते होईल

--- ००० ---

अब्दुल्लाच्या कळ्या

वाटलेच मला

अब्दुल्ला वा पीटर

असे काही आले की

लगेच सुरू होणार तुमच्या डोक्यात

धर्मनिरपेक्षतावादाचे धर्मचक्र

तुमचा प्रॉब्लेम सांगू का

तुम्हाला दुफळी आवडते

आणि मग तिची भीती वाटते

म्हणून तुम्ही एकोप्याचे बोलता

तुम्हाला दुफळी का आवडते

याचाच घ्या ना तपास

कशाला काल्पनिक

वास्तवात मरत बसताय

या कवितेसाठी कधी नव्हे ते

मी आधी शीर्षक दिले

मग माझ्या लक्षात आले

की हे निरर्थक आहे

असू द्या ना ते निरर्थकच

--- ००० ---

ट्यूनिंग

शब्दांशिवाय

होकार देण्याचे तुझे कसब

मला खूप वेळ रेंगाळणाऱ्या

माझ्या आवडत्या

शेपू भाजीसारखे वाटते

आणि तुझे स्मित

माझ्या परमप्रिय

कार्ला भाजीसारखे

हटके आणि भिडणारे

लोक भेंडीबद्दल बोलतात

सिमला मिर्चींच ग्रेट म्हणतात

कुणी म्हणतात आधी तिला

ढोबळी मिर्चींच म्हणा

दोडका काकडी पडवळ

दुधी कोबी गाजर

यांचाही कुणी जयजयकार करतात

मला भाज्यांचे कुणी शिकवू नये

तुझ्या आकर्षणाचे रंग

मला पुरेपूर माहीत आहेत

कारण माझी आवड स्पेशल आहे

तुझ्यासारखीच

आपले ट्यूनिंग जमवणारी

--- ००० ---

चर्चा न करता

बर्फ वितळला

की दगडाला पाझर फुटला

की नुसतेच एक

खोटे आवरण बाजूला झाले

याच्या नेमक्या विश्लेषणाची

आता गरजच काय

आता प्रत्यक्ष शब्द

आणि प्रत्यक्ष कृतीच हवी

करारमदार नकोतच

किंवा नको आराखडा

वा काहीही नेमके वा निश्चित

करणारे बोल

काहीच कबूल नकोय करायला

आता जगण्यातच आपोआप

ठरत जातील पायवाटा

आणि अनवधानी मोहाचे मार्ग

लागलेला सिग्नल

ग्रीनच आहे ना

याची मुळीच चर्चा न करता

सरळ पुढे जाण्याची ही वेळ

समज म्हणून काही असते की नाही

--- ००० ---

गुन्हे

मूक असले तरी तुझे सूर
सहज ऐकू येतच होते
जे कदाचित
माझ्या उद्युक्त करण्यातूनही
आले असतील
त्यामुळे ते मला हवे तेच
माझेच सूर आहेत
हे समजून मी तुझे आकाश व्यापले

तुला ते आक्रमण वाटले खरेच
की घाईने टप्पे ओलांडणे वाटले
समजले नाही
उगीचच मैफल थांबली

आता हळुवार
तुला हव्या तेवढ्याच गतीने जाऊ
गतीपेक्षा लयीला महत्त्व देऊ

एकदा एकत्र आल्यावर एकमेकांची
समज दुतर्फी असायला हवी
तू अचानक
न्यायमूर्तीच्या भूमिकेत जाऊ नयेस

मी जे करतो ते
दुतर्फी मान्य असेच असायला हवेत
गुन्हे

--- ००० ---

सह्या

वाळूचे वादळ
समुद्राच्या लाटा
कोरोनाचे सावट

पाच इंद्रिये काय
सहा सात वा आठही
असू शकली असती
मग वेगळेच असते जग

नाडी रक्तदाब मधुमेह
आणि रक्तातले प्राणवायूचे प्रमाण
कळतेय सहज मोबाईलवर

जातायेता खूप काही दिसत असते
आता येणार आहे असा एक रोग
जो कानांवर हल्ला करेल
कोलाहलाबरोबरच
पक्ष्यांचे आवाजही गायब होतील

परदेशातल्या आग्नेष्टांना
काळजी वाटत असल्याचे
मोबाईलवर दिसेल

भीती मात्र प्रत्यक्ष दाटेल मनात
जेव्हा हजार किमींवरून डॉक्टर कळवतील
सह्या करून घ्या अत्यावश्यक

--- ००० ---

प्रेमच आपले बरे आहे

आधी वाटले राग आहे
मग दिसले सोबत आपली काळजीही आहे
तुटण्याच्या भीतीबरोबरच नाहीच तुटणार
हा विश्वासही आहे लौकरात लौकर
व्यक्त होतेय की काही
घडलेलेच नाहीय इजा करणारे
नॉर्मल तर आहे सगळे

हा एक नव्यानेच होणारा स्वीकारच आहे
पण एक जुनीच अट अधोरेखित करून
हलक्या हाताने

जवळीक नाकारावी तर दुरावाही
सहन होत नाहीय हे सत्य आहे

दुतर्फी मनांचे गोंधळ समजूनही
आणि समजल्यामुळे दिलासा आहे
की मूळ धागा अबाधित आहे

या कोरोनाच्या जगात
नकोच राग नाराजी
जास्त टिकवायला

प्रेमच आपले बरे आहे

--- ००० ---

उडता उडता

व्यापक पाऊस पडला म्हणून
निकरावर आलेले खेळ निवर्तले
आणि भाळून गेलेले अजरामर झेंडे
सेक्स सिंबॉल होत पालखीत सामील झाले

आपण कोण अडवणारे
आपण कोण तिकीट चेकर
आपण कोण डोअरकीपर

बघता बघता संसार
मातीत गेलेले शास्त्रज्ञ
विसरून गेले घेतलेली सर्व कर्जे
आणि या पापाचे धनी होणे
टाळण्यासाठी कॅवरे डान्सरने
उरलेसुरले अवयवही दान केले

ही काय जादू थोडीच असते
हा तर असतो अनेक किलोमीटरचा लगाव
अंगाच्या कणाकणाला चिकटलेला
आणि मनाला गिळंकृत करून
निश्चितपणे वाट पाहणारा
अनिर्बंध मीलनाची

उडता उडता सर्व पायऱ्यांनी
मीपण सोडून अर्पण व्हावे
तशा मदमस्त

--- ००० ---

मार्ग

हळूहळू ओळखीचे

आकार नष्ट व्हावे

आणि आपला स्वभाव

सहभागी होऊ नये

अशा मार्गाने गेला तो चित्रकार

मग त्याला निसर्गातच

सापडू लागली अशी चित्रे

त्यांचे फोटो काढून

तो त्यांना फक्त नावे देऊ लागला

शेवटी त्याच्या लक्षात आले

चित्रकार तरी कशाला हवाय

आणि चित्र पाहणारा तरी

निसर्ग चालतोच आहे ना

आपोआप परस्पर

--- ००० ---

मौन

विसरून नाही जाता येत
जेव्हा आदल्या दिवशीचे प्राणिसंग्रहालय
तेव्हा जगाला तहान लागते
अगदी साध्या साध्या बाबींना मान्यता मिळण्याची

बदली झाल्याशिवाय गाव नाही सोडता येत
अशा अटळ हेक्यात अडकलेले विश्वास
मग डळमळू लागतात
हिंसा वार्डच असे पुन्हा एकदा म्हणत

हे देवाधर्माचे अडथळे
निसर्गाला स्मरून पार व्हावेत म्हणून
मग मौन धारण केले जाते
उपरतीची वाट पाहात

--- ००० ---

वेड्यांच्या पायांची हाडे

ज्या अर्थी मी कम्युनिस्ट नाहीय
त्या अर्थी मी निराशावादी असणार
असा माझ्यावर त्यांनी
त्यांच्या पराभूत मनाच्या
क्रोधातून आरोप केला

आखवी मानवजात
फक्त निराशावादीच असू शकते
कारण हिंसेशिवाय तिचे
एक पानही नाही हलू शकत
असे मी निर्ढावलेले हसून म्हणालो

पुस्तके आणि भरमसाट विचार
यांचा मला कंटाळा होता
याला ते खाऊन-पिऊन सुखी असणे म्हणाले
त्यांच्या सुकलेल्या जीर्ण मेंदूंना
मी वेड्यांच्या पायांची हाडे म्हणालो

--- ००० ---

नवा भूतकाळ

अनेकदा सांगून पाहिले
कुणाच्या डोळ्यांमागे कोणते खंदक आहेत
याचा फार विचार करत बसण्याचा काळ नाहीय
राहिलेला नवे काही घडायचे असेल तर
जुन्याची थोडी सरकवासरकवी होणारच

भूतकाळाच्या नादात खूप वेळ खाणे
म्हणजे कंटाळा निर्माण करणे

इमारतींच्या जंजाळातल्या व्यग्र शहराला जर
उल्हसित करणारा श्वास घ्यायचा असेल
तर देव्हान्यांचे आकर्षण सोडून अल्प तरी
नवा भूतकाळ घडवायची तयारी ठेवावीच लागेल

--- ००० ---

मांजरसुंबा

कुठून येते उदासीनता

कळत नाही

कुठून येते समाधान

कळत नाही

कुठून येतात लैंगिक भावना

कळत नाही

वगैरे कळत नाही ठीक चला

समजा हे सगळे येते

मांजरसुंब्याहून

जे महाराष्ट्रातले

मी न पाहिलेले एक गाव असून

त्याच्या नावाची फक्त स्मृती आहे

जी तिथूनच आलीय समजा

मग हे सगळे आपले मानून

मी यात आता मग्न कसा राहणार

हा विचारही येणारच ना तिथूनच

आता येऊ दे विस्मृती त्या गावाची

नव्हे त्याच्या नावाची तिथूनच

हीच प्रार्थना तिथूनच आलेली

म्हणजे आहे ते सगळे आहे तसे

चालू राहू शकेल

नकळत

--- ००० ---

डायरेक्टच

तू अंधारात बसून कवींच्या मुलाखती घेतल्यास
तुझ्या आठवणींवर आधारित आणि एकेका वाक्यात
तू त्यांचे ज्ञानच गोठवून घेतलेस त्यांतल्या कुणाला
अर्पण होण्याऐवजी तुझी योजना वेगळीच होती
कुणाची निराशा कुणाची अतिवास्तवता
कुणाचा अस्तित्ववाद आणि कुणाची इथली माती
यांतून तुला स्वतःला समृद्ध होत जायचे होते

त्याच वेळी तुझी एक विद्यार्थिनी
तुझ्याकडून अत्यादराने कविता शिकायला येई
आणि तुझी इच्छा असे की तिला
कवितेऐवजी डायरेक्ट जगणेच शिकवावे
या अनपेक्षित बदलत्या अभ्यासक्रमाने ती
रुसून निघून जाई आणि चार दिवस गायबच होई

ती पुन्हा आली की कविता आणि जगणे
यांतली सगळीच समृद्धी दाटून येई तुझ्यात
आणि काय बोलू आणि काय नको असे तुला होई

आता तू पेसोआ वाचत असलास तरी त्याला तुला
कवी नाही समजता येणार कधी तुझ्या आठवणीत
राहावे असे काहीच नाहीय त्याच्याकडे पण
तरीही याचीही समृद्धी जमा करू शकशीलच तू

आणि मग काहीच नसण्याच्या समृद्ध मिषाने तिच्याशी
तू डायरेक्टच मुद्याचे बोलू शकशील प्रत्यक्ष उपयोगी

--- ००० ---

भीतीला कोलून

उलटा शर्ट सुलटा केला
की पान कोरे दिसते
जे मला आवडायचा प्रश्नच नसतो
वा न आवडायचा

मला माहीत असते की लोक
उलट्यालाच सुलटा समजतात
आणि तेच असते माझ्या भीतीचे कारण
फक्त उलट्या शर्टातच भेडसावणारे

मिळालेल्या मिनिटांत
मी लिहितो कविता कोऱ्या पानावर
भीतीला कोलून
उलट्या लोकांत
--- ००० ---

चित्रकार व्ही. एस. गायतोंडे यांना कवितांतून सादर अभिवादन

माझ्या शालेय जीवनापासून चित्रकलेत मी कच्चा लिंबू राहात आलेलो आहे. माझे अक्षरच इतके खराब आहे तर मला चित्रकला कशी अवगत होणार, अशा प्राथमिक अवस्थेत मी या क्षेत्रात कोणतेही प्रयत्न केले नाहीत. संगीतातले तंत्र न समजता जसे मला संगीत आवडत राहिले तशीच चित्रकलाही आवडत राहिली. त्या कलेतून व्यक्त होणारे सर्व काही समजून घेण्याचे माझे प्रयत्न फुटकळपणे का असे ना पण चालू राहिले. त्याच समजून घेण्याच्या प्रक्रियेत अलिकडेच भारताचे प्रख्यात चित्रकार व्ही. एस. गायतोंडे यांच्या चित्रांच्या संपर्कात आलो. कविता वा साहित्य या कलेचे ज्या प्रकारचे आकलन मी वर्षानुवर्षे मांडत आलो तेच इथे चित्रकलेत घडलेय, असे मला जाणवले.

गायतोंड्यांबद्दल इतरांनी लिहिलेले खूप काही मला वाचायला मिळाले नाही. त्यांच्या काही ओझरत्या मुलाखती, त्यांची काही महत्त्वाची वाक्ये आणि त्यांच्या कलेचा आस्थेने, प्रेमाने अभ्यास करणाऱ्या काही व्यक्तींचे उद्गार, एवढेच मिळाले. त्यांची आद्य (original) चित्रे मी मुळीच पाहिलेली नाहीत. जी पाहिली ती सर्व नेटवरच पाहिली. त्यामुळे, रंग, पोत यांचा प्रत्यक्ष अनुभव मी घेतलेलाच नाही. तरीही, गायतोंड्यांना मानवंदना देण्याची इच्छा होतच राहिली. मी ना चित्रकलेचा सखोल जाणकार, ना अभ्यासक ना समीक्षक – मग करावे काय ? या प्रश्नाचे माझ्याकडे उत्तर नव्हते. आणि तरीही, एक उत्तर मिळालेच ! आपण आपल्या कवितांतून बोलू ! आणि हे उत्तर स्वीकारून खालील कविता लिहिल्या.

माझ्या उपरोल्लेखित सर्व मर्यादा लक्षात घेता, या कवितांच्या वाचकांना मी काही सुचवू इच्छितो. गायतोंड्यांची चित्रे पाहात पाहातच मी या कविता लिहिलेल्या असल्या तरी या कवितांचा संबंधित चित्रांबरोबर तुलनात्मक विचार करू नये. किंबहुना, गायतोंड्यांची चित्रे अजिबात संदर्भाला न घेता या कविता वाचाव्यात. गायतोंड्यांच्या चित्रांचा थोडाफार फील या कवितांतून आला आणि वाचकांना गायतोंड्यांची चित्रे पाहायची इच्छा झाली तरी या कवितांचे काम झाले, असे मी समजेन. ती चित्रे पाहणे आणि त्या प्रक्रियेत मला जाणवलेले कवितांतून व्यक्त करणे हे काम मी प्रेमाने आणि आस्थेने केलेले आहे, पण, माझ्या मर्यादांबद्दल माफी असावी, ही विनंती.

--- ००० ---

व्ही. एस. गायतोंडे यांची चित्रे

१

आकाश आणि जमीन एकच झाल्यावर
आकाश जड होते आणि जमीन हलकी
जमिनीचाच रंग आकाशाला
कारण आकाश तर नसतेच
आणि जमीनच असते
गडद फिकट छटांची
मायावी मोहक पिवळी प्रिया
कितीही असू शकणारी विस्तार
मनातल्या दगडधोंड्याखड्ड्यांसह

आधी कुठे माहीत होते की ही जमीन आहे
वा क्षितिजामुळे वाटणारे हे आकाश आहे
हे तर नुसतेच मनाचे निवांत असणे आहे
मनाशिवाय

--- ००० ---

२

हे चित्र दोन्ही प्रकारे पाहा
टक लावून आणि टक न लावता
टक लावून पाहाल
तेव्हा असेल ते तुमचे जगणे
आणि टक न लावता पाहाल
तेव्हा असेल ते हे अभिव्यक्त चित्र

दोन्ही वेळी असेल ती एक लाट
येणारी आणि विरणारी

--- ००० ---

३

तुमच्या आहे त्या मनस्थितीतून
बाहेर पडल्याशिवाय
हे चित्र दिसणारच नाही
म्हणूनच ते चित्र ओपनच ठेवलेय
सर्वच मनस्थितींना
कारण कोणतेही तपशील ओलांडणे
हाच तर
हे चित्र पाहण्याचा मार्ग आहे

--- ००० ---

४

लिंगबदलाच्या आठवणी
सर्वच उत्तेजक
प्रत्येक बाजूने
रक्तवर्णी उगमातून
मधेच फुलणारा एक निळा कवडसा
-- हा काही येत नाही
विश्वरहस्याचा भेद म्हणून
उलट थोड्या अंतरावर
हा जणू येऊन पडला आहे चंद्रावरून
कधी काळी परकेपणाने

कोणत्याही लिंगानुभवाची
विशिष्ट ओळख म्हणून येणारी
खडबडीत आकारांची
अस्वस्थ रचना
कधीही होऊ शकते
जिवंत प्रवाहाचा प्रत्यय

फक्त मनाला असायला हवी लय
लिंगभेदबाह्य सामावून घेणारी जगणे
--- ००० ---

५

मी माझे कशाला काही सांगू
जर या सर्वांचा उगम फक्त
हाच असू शकतो
की मी बदललो तरच जग बदलेल

या शांततासंवादाचा साक्षी मी
चितारतो ती अथांगता
तिला हव्या त्या रंगांतून
परकेपणाने आणि देतो सोडून
--- ००० ---

६

हा एक पिवळा चंद्र आणि त्याचे प्रतिबिंब
असा हा खाली आणखी एक पिवळा चंद्र
आणि त्या दोघांचे प्रतिबिंब

असणारा मधे हा एक काळा चंद्र
आणि त्याखाली पुन्हा पिवळा काळा
सर्व चंद्रांना लालसर आकाशाचा स्पर्श
आणि काळ्या आकाशांची प्रतिबिंबे
लालमध्ये काळा काळ्यात लाल
असे एक विनाप्रतिबिंब एकात्म सत्य
या प्रतिबिंबांच्या मीलनातून उजळत गेलेला
काळा आणि लाल

या आकारांचे निरर्थक विहरतात
मधल्या व्यापक मोकळ्या स्पेसमध्ये
जणू यांच्या व्यतिरिक्त
--- ००० ---

७

इथे होत नाही कधीच पुनरावृत्ती
बघा ना हा लालपिवळ्याकाळ्याचा
विविध प्रस्तरांचा शांत कल्लोळ
हा असाच पुन्हा कधीच नाही प्रगटणार
आणि हा आहे ही तरी
त्याची आठवण कुठे आहे
तो तर स्थिरतेत न गोठता प्रवाही आहे
प्रत्येक क्षणी तसाच अनाक्रमक
-- तो जर पुनरावृत्ती असता
तर सत्य चित्र कसा असता
--- ००० ---

८

मी एक व्यक्ती म्हणून काढतो चित्रे
कोणत्याही वैज्ञानिक दृष्टिशिवाय
सापडतो मला प्रत्येक वेळी एक चमत्कार
एका अज्ञात लिपीत लिहिलेला
आणि तरीही रंगांतून व्यक्त होत राहात
रंगांतच ध्यानस्थ होणारा

माझा जगण्याचा आणि निसर्गाचा
अनुभव व्यक्त होतो माझ्यातून
कोणत्याही तात्त्विक रचनेशिवाय

आपल्या मनाने समजू न शकणारे सत्य
अवतरते रंगांतून
अर्थातच कोणत्याही कष्टांशिवाय मनाच्या

--- ००० ---

९

चित्रातच आहे इथल्या मंद प्रकाशाचा स्रोत
इथे सावल्या नाहीत नुसतेच आकार तरंगणारे
ना ढब ना सौंदर्य असलेले
कोणत्याही लक्षवेधकतेशिवाय
मनातून उमटणारे जग
गडद फिकट हिरवे किंचित लालसर
जणू असावी लिंगभावनाही हावहीन

मनाचे असून मनाला ओळखता येणार नाही
असे दूरस्थ संथ जग हलकेच हलत राहणारे

--- ००० ---

१०

ही आहे चित्रलिपीच पण शब्दभाषा नाही
हिला ओळींचे कप्पे आहेत
पण एकसंध आहे वाट पाहणे स्वातंत्र्याची
जणू जागा सोडत
आपापल्या आकारांची नेमून दिलेली निरक्षरे

हिरव्याकरड्यानिळ्याची
खपवून घेतेय थोडीफार बेशिस्त
ही मनापलिकडची स्वयंप्रकाशित भाषा

--- ००० ---

११

जमिनीच्या निळ्याने किंचित प्रकाशित
आकाशाचा निळा आणि मधेच काही अवजड
अंधारलेली बांधकामे ज्यांचे दिसतात
थोडे थोडे फिकट निळे आणि अंधारी पांढरे
प्रकाशित तुकडे पण या इमारती नाहीत
ते आकाशही नाही आणि ते तुकडेही नाहीत

हे तर एका जुन्या आठवणीचे
खोल साठ्यातून बाहेर आलेले
वस्तुहीन रूप मन टाकून
पाहणाऱ्याला लांब नेणारे

--- ००० ---

१२

मुळीच गर्द नसलेले उल्हसित
हिरव्यापिवळ्यापांढऱ्याचे
ताजेच घडलेले चित्र
मधल्या चौकोनांच्या दिशांनी
चहूकडे पसरलेले
मनाच्या पृष्ठभागाचे हसमुख चित्र

पण इथे मधेच हा
निळा काय करतोय
तोही आहे सामील की
जरा परकेपणानेच पाहतोय
निसर्गाची जादू

इतक्या दिशांचे मन
सामावून तर घेणारच सगळा आसमंत

पण हा नाही भावनोद्रेक
या क्षणी आहे हेच पूर्ण आहे

--- ००० ---

१३

अनेक रंगांचे चौकोन
लालहिरव्याच्या अभावाचे काहीसे उदास
वैविध्यपूर्ण विचार जणू
मधल्या तिरक्या कोनांमुळे त्रिमिती झालेले

गंभीर पण दुःखी नसलेले
मनाचे जणू एक दूरस्थ वस्तुचित्र

प्रत्येक घर पॉलिशशिवाय रफ
पण निळा तपकिरी आणि काळा
जणू अनुभवाने दाट झालेले
सफाईदार म्हणावे तुलनेने असे

या ना वस्तू ना मन ना जगाचे चलन
हे तर लेट गो जो भी है

--- ००० ---

१४

हिरवा आणि तपकिरी यांच्या छटांत
दोन स्पष्ट चेहरे अतिनिकट
समोरच्या स्त्रीला पांढऱ्याने विशेष
महत्त्व प्रदान केलेले
आणि हिरव्यावर पिवळ्याचे
अतीव्र उजळपण

स्त्रीच्या कानात डूल
एका भागाने निकट व्यक्तीच्या त्वचेशी
जवळीक सांगणारे
स्तनांचे अस्फुट दर्शन घडवणारे
प्रावरण आणि कोणते हात कुणाचे
हे कळू नये अशी घट्ट जवळीक

दुसऱ्या व्यक्तीचा एक डोळा काळा

जरी एक त्या स्त्रीसारखाच पिवळा उजळ
आणि खाली जणू त्या काळ्या डोळ्याचे
वर्धित रूप असा काळा गोल या नात्यातला अदृश्य
अज्ञात भाग अधोरेखित करणारा

काहीच पूर्ण नसण्याचे भान
व्यक्त करणारे एकूण अपूर्णासह
पूर्ण चित्र

हिरव्या पार्श्वभूमीवर तपकिरी
ठिपक्यांच्या उल्हसित

--- ००० ---

१५

ना गोंडस सौंदर्याचा हव्यास
ना व्यक्तिगत अनुभवांचे प्रक्षोभ
ना रंगांची धूळफेक ना रेषांचे भाले

आहे ते पाहणारे वस्तुनिष्ठ डोळे
वस्तूहीन आकारांत विसावणारे

अंधारप्रकाशाचे स्वयंप्रकाशी जग
समुद्र म्हणून पाहिलेले
पण समुद्रही सोडून निःसंग होणारे
शांततेचे रहस्य

--- ००० ---

सांगता नाही येणार

ती शेवटची भेट झाल्यालाही
आता काही वर्षे होऊन गेली
ती फक्त दुसरीच होती भेट
पण सखोल आपुलकी
गृहीत धरलेली
तसे सरळच जाणवणारी

त्या आधीची भेट झाली होती
त्या आधी काही वर्षांपूर्वी

इस्पितळातून कुणाला तरी भेटून
मी बाहेर पडलो आणि रस्त्यावरच ती भेटली
त्याच वेळी बोलत बसावेसे वाटत होते
पण मी घाईत होतो
पत्ते सांगणे झाले घाईत

हे आता इतक्या वर्षांनी का आठवतेय
सांगता नाही येणार
काय काय घडत असते मनात

याचा काहीही उपयोग नाही
की नुसतेच हे आठवणे
हेच ठेवायचेय आठवणीत
सांगता नाही येणार

--- ००० ---

माती

खरे तर शत्रू आणि पाठिराखे
दोन्ही अनावश्यक असूनही
जेव्हा कळले की अरे
हे काही आपले पाठिराखे नाहीत
तेव्हा संध्याकाळ झाली

रात्रीच्या अंधारात
परतली नॉर्मल्सी

सकाळी पुढली कविता लिहिली

इथल्या मातीतली असेल नसेल
पण इथल्या मातीसाठीच तर आहे

ही माती अवेरूही शकते
ही कविता
त्याला मी काय करणार
मला जे दिसतेय त्याहून वेगळे
मी काय करणार

कुणालाच नकोय असे झाले
समजा एकूणच तर
जाऊ द्या मातीत
मी काय करणार
--- ००० ---

किमया

घरातल्या काही वस्तू
खिडकीतून दिसणारा
थोडाफार निसर्ग
दहावीस विशेषणे
आणि काही क्रियापदे

एवढ्या सामुग्रीतून
लिहिल्या जाऊ शकतात
हजारो भेदक कविता

ती किमया
त्या उपलब्ध शब्दांची नसते
ती असते
त्यांना मिळणाऱ्या स्वातंत्र्याची
--- ००० ---

निर्लज्जानो

आंब्यांच्या बागायतदारांना जगवण्यासाठी
नाही खात तुम्ही आंबे
स्वतःच्या चैनीसाठी खाता
तुम्हाला लाज वाटली पाहिजे
जेव्हा तुम्ही म्हणता की
टीव्ही मालिका आणि हिंदी सिनेमे
हे तुमच्या मानसिक आरोग्याचे रक्षक आहेत

कंटाळा येणे हे तर
तुमच्या सुखासीन जगण्याचे
ज्वलंत निदर्शक आहे
तुम्ही दारू पीत
दर्जेदार सिनेमे बघता चिकन खात
शास्त्रीय संगीत ऐकता
तुम्हाला लाज वाटायला हवी
कितीही महाग झाल्या तरी
तुम्ही सिगरेटी ओढता

दाढी वाढली
केसांना कलप नाही केला
म्हणून अस्वस्थ होताना
अमेरिकेतला अन्याय तुम्ही
सहज विसरलेले असता

हजारो लोक मृत्युमुखी पडत असताना
आपापले कुटुंबीय संभाळत
तुम्ही वर्क फ्रॉम होम करत

स्वतःचे लाखोंचे पगार शाबूत ठेवता
भाजी दूध किराणा औषधे
सगळे जेव्हा धुऊन पुसून घेता
तेव्हा तुम्ही हे विसरता की
या सर्व गोष्टी कित्येकांना
मिळतच नाहीयत
चालून चालून पाय फुटले तरीही

याच्याशिवाय तुमचे चालतच नाही
अमुक तमुक तुम्हाला मुळीच आवडत नाही
म्हणाताना तुम्हाला वाटते की हे जग
तुमच्या बापाचे असून तुम्ही म्हणाल ते होईल

तुम्ही निर्लज्जपणे कविता नुसत्या लिहीतच नाही
तर मायकोवस्की नेरुदा पेसोआ बोदलेयर
आरती प्रभू गुरुनाथ धुरी ढसाळ सुर्वे
यांच्यावर चर्चा करत बसता
फावल्या वेळात जेवून खाऊन

तुम्हाला फटके मारायला हवेत तुम्हाला
उन्हातून चालवायला हवे अनवाणी
तुमच्या सगळ्या आवडीनिवडी आणि व्यसने
टराटर फाडून टाकायला हवीत

तुमची सुखाची हाव दुःखाची भीती
तुमच्या मनाच्या सगळ्याच आत्मकेंद्री
आपमतलबी सवयी भाजून काढून
राख करायला हव्यात

--- ००० ---

ड्रॉवर

आपण अनावश्यक माहिती देऊन बसलो
उगीचच या विचारात
आवरतो टेबलावरचा पसारा
आणि मग राहतो बसून
याच्या संभाव्य दुष्परिणामांचा विचार करत

एकदा वाटते ड्रॉवरमध्ये ठेवलेल्या
सर्व वस्तू पुन्हा बाहेर काढाव्यात
चहा पिऊन यावे आणि मग ठरवावे
त्यांचे काय करायचे ते

इथून उठल्याशिवाय जाता तरी कसे येईल कुठे
की हेही अनावश्यकच वाटतेय
किंवा चालेल नाही घेतला तरी चहा

सगळे असावे अनावश्यकच
पण त्याचे दुष्परिणाम होऊ नयेत

मी टेबलावर नकळत ताल धरतो
“ अकेला हूँ मैं इस दुनिया में ”

आता टेबलावर बसलेली माशी पाहतेय
माझ्याकडे पाहून हसतही असेल

आणखी काही वर्षे तरी राहावे हे आवश्यकच
या विचारात मी ड्रॉवर उघडतो

--- ००० ---

धूळ

सहज प्राप्य असलेला संवाद
दुष्प्राप्य होत दूर जातो
डोळ्यांदेखत
खेड्यातल्या रस्त्यावर
धुळीत दिसेनाशी व्हावी
एस्टी तसा

वेळेचा तगादा गर्दी
आणि लोक अनेक कामांत गर्क
असले तरी
नाटकांचे तमाशांचे शेवट
नैतिकच असायला हवेत
याबाबत आग्रही मने

डबल घंटी वाजताच
काही प्रॉब्लेमच नसल्याप्रमाणे
सुटते एस्टी धूळ उडवत
हवा तो प्रवासी
मागे राहिल्याचे विसरत

तो प्रवासी उगीचच
इकडेतिकडे बघतो
आणि स्मितहास्य देत म्हणतो
रामराम पोलिसपाटीलसाहेब

--- ००० ---

क्रांती

कुणाला काही कळूच नाही द्यायचे
वागण्यातून हाच उपाय
आपल्यातली क्रांती
छुपी ठेवायचा

आपले मुखवटे तर गळून पडलेत
पण हे खुले होऊ द्यावे
तर त्यांच्या मुखवट्यांची सत्ता
धोक्यात येते

मग कशाला हे विघडवायचे
आपल्याला शक्य असताना
सतत खोटे राहणे सहज
या ना त्या रूपात

आपण खुले झालो तर
आपण नसल्याचे पाहून
दुःखी होतील सर्वच मुखवटे आणि
खेचतील आपल्याला कोर्टात खोटे

फसवणुकीच्या आरोपाखाली

--- ००० ---

कवितेचे स्टेशन

एक दिवा लकलकतोय
तोवर स्टेशन नाही लागणार
कवितेचे फक्त खरखरत राहिल

दिव्याचा अडथळा
अंधाराला ठीक
कवितेला कशाला

भीतीकडून द्वेषाकडे
जातानाच्या मधल्या वेळात
सांस्कृतिक टॉवर

म्हणून ते कविता मागत होते
इथेच ठिणगी पडली आमच्या जंगलात
आणि मी संन्यासच जाहीर केला

माझी कविता आणि मी
एवढीच गर्दी बास
माझ्या एकलकोंडेपणात

आमचा एकांत बहरेल
मधेच कुणाला दया न आल्यास
माझ्या एकटेपणाची

--- ००० ---

कवींच्या आत्महत्या

मराठीतल्या दोन कवींनी
आत्महत्या केलीय की तीन की चार
अशी अनिश्चित अवस्था असलेला मी
तुला सांगतोय
कविता हा एक तर जगण्याचा
किंवा मग मरण्याचाच मार्ग असतोय
आत्महत्या मरूनही करता येते
आणि जगूनही

तू माझी मादक प्रेयसी आहेस
याचा अर्थ सतत रोमँटिक
राहायला मी बांधील नाही

खूप बोली आहेत खूप खेडीही
लोककला तमाशे वा पाच रुपयांत
फक्त स्तनदर्शन देण्याचे कार्यक्रम
यांनाही मी बांधील नाही
जरी मी समजतो स्वतःला
एक कलावंत एक कवी

मला जी भाषा अवगत आहे
ती मी माझी नाही समजत
याचा अर्थ मी
पुरोगामी आहे असा नाही
उलट कोणत्याही भाषेचे स्तोम
माजवणारे हत्यारे असतात
माणसांचे हे मला स्पष्ट दिस्ते

समजा तुम्ही कुणी
मला मोठा कवी करू शकता
त्यासाठी मी काय देऊ ते सांगा
निरनिराळ्या भाषा बोलत चाललेले
सगळे मानव खरेच
आहेत का प्रिय तुम्हाला

हे मी तुझ्याशीच बोलतोय
प्रेयसी आहेस म्हणून विश्वासाने
आणि पूर्ण बेफिकिरीने कारण
बाहेर लगेच बनवली जाईल
माझी एक भलीबुरी प्रतिमा
आणि माझ्या कविता कुणी वाचणारच नाहीत

तू आहेस माझी
तुला हवा तसा असायला मी नसलो बांधील
तरी तू वाच
न समजल्यास पुन्हा वाच
तुला
माझी प्रेयसी राहावे असे वाटत राहिल
तोवर वाच

जिथे जिवंत वाचकच नाहीत
मोकळे तिथे जगणे काय आणि मरणे काय

मी काही फक्त कवी नाहीय
माणूस म्हणून मी पूर्ण अज्ञात आहे

--- ००० ---

अर्जट

रोजच सूर्यास्ताच्या वेळी
आकाश ढग आणि प्रकाश
यांची हजार डिझाईन्स होतात
ती जिवंत नसल्याने
त्यांना असंवेदनशील नाही म्हणता येत
माणसाच्या फाटक्या अवस्थेबाबत

माणसे असतात संवेदनशील
पण मर्यादित आवाक्यात
त्यांना अमर्याद निसर्ग समजू नये
ती जिवंत असतात

माणसांना जिवंतपणा न सोडता
संवेदनशील राहावे लागते

कधी कधी तर
तेही विसरले जाते
दारू आधी आणली पाहिजे
या अर्जट काळजीत

--- ००० ---

आठवण म्हणजे

आठवण म्हणजे

आता नसलेली घटना

पण मनात असलेली

सावलीच्या रूपात

आठवण आणू शकते

आताही जुने रोमांच

आणि आठवण असू शकते

जुने सडत चाललेले दुःख

पुन्हा तेच घडण्याची भीती

परिणामांची भीती आणि

वर्तमानात वाटणारी

भविष्याची भीती

--- ००० ---

पुटे

प्रत्येक वस्तूवर माझ्या
अनुभवाचे आवरण आहे
प्रत्येक व्यक्ती
माझ्या आयुष्याने अवगुंठित
प्रथमच समोर आलेली व्यक्ती
वा वस्तूही माझ्या भूतकाळात
न्हालेली की बरबटलेली

एखादा कवी आयुष्यभर
निराशेच्या लिहितो कविता
एखादा अत्युच्च संभोगानंदाच्या
आणि एखादा सतत
म्हणत राहतो
की खूप लोक क्रूर आहेत

मीही लिहितो कविता
पण मला जे दिसतच नाही
ते मी कसे लिहिणार
आणि जे दिसते ते तर
मलाच काय सर्वांनाच
आधीच माहीत असलेले असते
आवृत्त वा अंधारलेले

प्रत्येक व्यक्ती अनुभव वा वस्तू
एक निमित्त असते माझ्या कवितेत
त्यांच्यावरील पुटे हटवण्याचे

--- ००० ---

परदेशी स्त्रियांच्या काही प्रेमकविता --

प्रेम

- मार्गरेट ऍटवुड

हा शब्द असा आहे की छिद्रे बुजवण्यासाठी आपण तो वापरतो.
बोलण्यातल्या ऊबदार मोकळ्या जागांसाठी तो अगदी योग्य आकाराचा असतो
तसाच एखाद्या पानावरच्या लाल-दिल आकाराच्या दिलासारख्या मुळीच न दिसणाऱ्या
रिक्त जागांसाठीही तो योग्य असतो.
ज्या छापील फॉर्मवर कोणत्याच सूचना दिलेल्या नाहीत
त्यातल्या एखाद्या रिकाम्या जागेतही आपण तो घालू शकतो.
काही तर पूर्ण मासिके अशी असतात की त्यांत प्रेम या शब्दाशिवाय फारसे काहीच नसते -
तुम्हाला तो सर्वांगावर घासता येतो आणि त्याच्याशी सैपाकही करता येतो ...

--- ००० ---

नजर

-- सारा तीसडेल

स्ट्रेफनने घेतले माझे चुंबन वसंतात
रॉबिनने पानगळीत
पण कॉलिनने फक्त पाहिले माझ्याकडे
आणि चुंबन कधीच नाही घेतले

स्ट्रेफनचे चुंबन मस्करीत हरवले
रॉबिनचे गेले खेळकरपणात
पण कॉलिनच्या नजरेत जे होते चुंबन
ते मात्र मला रात्रंदिवस झपाटतेय

--- ००० ---

एक

-- सारा तीसडेल

तुझ्या आधी घेतले होते

स्वर्गातल्या वाऱ्यांनी आणि मग पावसाच्या नजाकतीने

-- आता तू आला आहेस, मी का फिकीर करू

त्यांच्यासारख्या एकेकांची पुन्हा ?

--- ००० ---

आठव

-- ख्रिस्तिना रोझेटी

आठव मला जेव्हा मी निघून गेलेली असेन

खूप दूर त्या शांततेच्या जगात

जेव्हा पुन्हा ना मी येऊ शकणार तुझ्या हातात

ना मी निघालेली जाण्यासाठी पुन्हा वळून थांबणार

--- ००० ---

निरोप (पानपूरक – माझे.)

प्रेमाबाबत काहीच न बोलता

आपण ' कलेसाठी कला ' वर बोललो

स्पर्शाबाबत काहीच न करता

आपण परिवर्तनावर बोललो

पुन्हा भेटण्याचे काहीच न ठरवता

आपण मोबाईलवर बोललो

-- आणि आपल्याला हवी ती उत्तरे मिळाल्याने

आपण हसून निरोप घेतला

--- ००० ---

एवढाच प्रश्न

जे आहे ते आहे
आणि जे असू शकेल ते असू शकेल
माझ्या बालपणातले किस्से
हॉकी आणि बुचबॉल आणि सायकल
आणि अनेकदा ढोपर फुटणे
याबरोबरच सतत माघार घेत
मुलींशी बोलणे टाळणे

काही ना काही गंड
झालेच असतील तयार
माझ्या प्रत्येक वागण्यातून

आता मला ते सगळेच
चुकीचे वाटते
मधे गाडी बदलून मुंबईला जावे लागणे

माझ्या जन्मापासूनच खूप
घडत आल्या समस्यात्मक घटना
मी कधी धमक्या चालवून नाही घेतल्या
पण त्या येतच राहिल्या मधून मधून

अनुभव वाढत आले
पण मन कर्मठ होत आले

हे सगळे टाकता येईल का एवढाच प्रश्न
आता माझ्या समोर आहे

--- ००० ---

जागतिक शहाणपणासाठी ज्ञानेश्वर आणि तुकाराम ही मराठीची जगाला देन आहे. त्याच प्रकारे पोर्तुगालचा कवी फर्नांडो पेसोआ हाही जगाचा एक अमूल्य ठेवा आहे. पेसोआने स्वतःच्या नावाने आणि अनेक टोपण नावांनीही खूप कविता लिहिल्या. अलवारो डी कॅपोस या टोपण नावाने त्याने लिहिलेली ' लिस्बनची पुनर्भेट १९२३ ' या नावाची एक कविता आहे. तिचा (मला जमेल तसा) अनुवाद खाली देत आहे. पेसोआचे बालपण लिस्बनमध्ये गेले होते, हा या कवितेचा संदर्भ आहे. (' लिस्बनची पुनर्भेट १९२६ ' या नावाची त्याची आणखी एक वेगळी कविता आहे. तीही खास आहे.)

लिस्बनची पुनर्भेट १९२३

नाही, मला काहीच नकोय.
मी आधीच सांगितलेय, मला काहीच नकोय.

निष्कर्ष घेऊन नका येऊ माझ्याकडे !
मृत्यू हा एकच निष्कर्ष.

मला सौंदर्यशास्त्र नका प्रदान करू !
मला नैतिकताही नका सांगू !
तत्त्वज्ञानही दूर न्या इथून !
माझ्याकडे नका खपवू तुमच्या पूर्ण व्यवस्था
आणि कंटाळा नका आणू मला
तुमच्या समस्याभेदांचा वैज्ञानिक
(अरे देवा, ते विज्ञान !) –
शास्त्रांमधल्या, कलांमधल्या आणि
आधुनिक प्रस्थितीच्या (civilization) !

देवांना मी कधी काही हानी पोचवलीय का ?

तुमच्याकडे सत्य असेल तर ते तुमच्याजवळच ठेवा !

मी एक तंत्रज्ञ आहे पण माझे तंत्र

तांत्रिक क्षेत्रापुरते मर्यादित आहे, आणि शिवाय
मी एक सर्किट माणूस आहे, आणि तसे असण्याचा
मला पूर्ण हक्क आहे, ऐकताय ना ?

देवाला स्मरा आणि मला एकट्याला राहू द्या !

तुम्हाला वाटते, मी असावे विवाहित, व्यर्थ, सरधोपट आणि करदाता --
होय ना ? की या सर्व बाबींविरोधी मी असावे असे तुम्हाला वाटते ?
कशाच्याही विरोधी ?

मी जर दुसराच कुणी असतो तर
आलोही असतो तुम्हा सर्वांबरोबर !
पण मी जो आहे तो असल्यामुळे द्या सोडून !
नरकात जा माझ्याशिवाय, किंवा मग
माझे मला जाऊ द्या तिकडे !
आपण एकत्र कशाला जायला हवेय ?

माझा हात नका पकडू !
मला नाही आवडत माझा हात पकडलेला,
मी तुम्हाला आधीच सांगितलेय,
मी फक्त एकटाच असू शकतो !
मला वैताग येतो सारखेच
तुम्ही मला सामाजिक करू पाहण्याचा !

हे माझ्या निळ्या आकाशा – तेच
जे मला लहानपणीही माहीत होते –
परिपूर्ण आणि रिकामे शाश्वत सत्य !
हे माझ्या सौम्य, शांत, सातत्ययुक्त तागुस सरिते,
जिच्या छोट्या सत्यात आकाश होते प्रतिबिंबित !

हे माझ्या अतीत दुःखमय दिवसांच्या लिस्बन गावा,
आज मी तुला पुन्हा भेटतोय !
तू ना माझ्याकडून काही घेत ना मला काही देत –
तू काहीच नसणे आहेस – मला वाटते, मीच.

मला शांततेत राहू द्या, कारण
फार काळ असणारच नाहीय मी ...
आणि जोवर मला
शांतता आणि अथांगता शाबूत ठेवतील
तोवर
मला एकटाच राहायचे आहे !
(१९२३).
--- ००० ---

रीत

छे छे सरळ काहीच नाही बोलायचे
दिसायचे साधेच
पण अमुक योग्य वा तमुक करा
असे म्हणायचेच नाही
-- ते तसे म्हणणे खोटे तर असतेच
पण ते खोटे असल्याचे गृहीत धरणे
हा अंतःप्रवाही डावच ठेवायचा

कविता ही दोनतीन बाजूंनी
कोंडी करत आणायची
वाचक हरीण आणि कवी शिकारी
असे काहीही न समजता

कविता थांबण्याचा विंदू
हा समूळ स्फोटाचाच असायला हवा

पण तसे काहीच नाही घडले
तरी कवीचे काहीच नाही म्हणणे
असा निरुपद्रवीपणाचा आवही हवाच

आशय कुणीच नाही ठरवू शकत
पण अभिव्यक्तीची रीत मात्र
बऱ्याचदा वाचकच ठरवतात

ती रीत पाळली की ते फसायलाच काय
बळी जायलाही तयार होतात अशी ही कल्पना

--- ००० ---

सर्दिमहिमा

-- (फर्नाडो पेसोआ – टोपण नाव – अलवारो डी कॅपोस – अनुवाद माझा.)

मला प्रचंड सर्दी झालीय, आणि हे
प्रत्येकालाच असते माहीत की अशी सर्दी
जगणे कसे बेसूर आणि बेताल करते ते.
अशी सर्दी आपल्याला नको जगणे असे करते
आणि आपल्याला अगदी तात्त्विकही शिंका आणते.
मी पूर्ण दिवस शिंकरण्यात घालवलाय.
माझे डोके चहूबाजूंनी ठणकतेय.
एका किरकोळ कवीसाठी ही एक दुःखद अवस्था आहे !
आज तर नक्कीच मी एक किरकोळ कवी आहे.
मी जे असायचो ती फक्त एक वांच्छा होती जी उध्वस्त झालीय.

हे माझ्या परीराणी तुला कायमचा रामराम !
तुला होते पंख सूर्यकिरणांचे आणि इथे मी खुरडतोय.
आता मी अंधरुणात पडल्याशिवाय बरा होणारच नाही.
मी या विश्वात पडून राहिल्याशिवाय कधीच बरा नसतो.
कमी नाहीच – भयानकच म्हणावी लागेल ही शारीरिक सर्दी !
मला आता सत्य आणि थोडे ऍस्पिरिन यांची गरज आहे.

--- ००० ---

आद्य पाप

-- (फर्नांडो पेसोआ – टोपण नाव – अल्वारो डी कॅपोस – अनुवाद माझा.)

आपण काय असू शकलो असतो याची कहाणी कोण लिहील ?

आणि समजा लिहिलीच कुणी ती,

तर मानवजातीचाच तो एक सत्य इतिहास असेल.

जे आहे अस्तित्वात ते फक्त खरे जग -- आपण नव्हे, फक्त जग.

वस्तुतः आपण आहोत अस्तित्वातच नसलेले.

मी असा आहे जो अस्तित्वात येण्यात अपयशी ठरला.

आपण सगळे असे आहोत ज्यांनी आपण अमुक असल्याची कल्पना केली.

आपले सत्य मात्र ते आहे की जे आपल्याला कधीच प्राप्त नाही करता आले.

त्या आपल्या सत्याचे काय झाले – जे होते बालपणाच्या खिडकीतून पाहिलेले स्वप्न ?

आपल्या त्या खात्रीचे काय झाले – आपल्या योजनांच्या ज्या नंतर टेबलावर अवतरल्या ?

जेवण झाल्यावर, बाजूला खुर्चीवर बसत,

बालकनी खिडकीच्या चौकटीवर विसावलेल्या माझ्या हातांच्या घडीवर डोके ठेवून

मी चिंतन करतो.

काय झाले माझ्या त्या सत्याचे, की आता माझ्याकडे फक्त जगणे उरावे ?

आणि त्या मला काय झाले, की आता फक्त अस्तित्वात असणेच असावे ?

किती राजेमहाराजे मी असत आलोय !

माझ्या आत्म्यात आणि काहीशा सत्यासह;

माझ्या कल्पनेत आणि काहीशा न्यायासह;

माझ्या बुद्धीत आणि काहीशा आवश्यकतेसह –

अरे देवा ! अरे देवा ! अरे देवा !
मी किती राजेमहाराजे राहात आलोय !
मी किती राजेमहाराजे राहात आलोय !
मी किती राजेमहाराजे राहात आलोय !

--- ०७ डिसेंबर १९३३.

--- ००० ---

फर्नांडो पेसोआ

‘ नम्रता ’ हा शब्द आपण व्यवहारात, एक वेगळ्या प्रकारचा ढोंगीपणा, या अर्थी वापरतो. नम्रता म्हणजे खरे तर काहीच नसणे, जे पेसोआचे प्रत्यक्ष जगणे होते. परवा, म्हणजे १० जूनला त्याची एक कविता मराठीत अनुवाद करून मी इथे दिली होती. तेव्हा लक्षात आले की १३ जून हा पेसोआचा जन्मदिन आहे. आता, काहीच नसणाऱ्याचा कसला जन्मदिन, हा प्रश्न येऊ शकतोच. पण काहीच नसण्यातून हा माणूस जर कविता लिहित होता तर त्याचप्रमाणे, आपणही आपला आदर व्यक्त करायला हरकत नाही, असा विचार मनात आला. त्यामुळे, १३ जूनपर्यंत रोज इथे थोडा थोडा अनुवादित पेसोआ द्यावा असे ठरवले. आजच्या अनुवादित कविता खाली देत आहे. उद्या त्याची एक जगविख्यात कविता देईन.

हे हृदया

-- (फर्नांडो पेसोआ – टोपण नाव – अलवारो डी कॅपोस – अनुवाद माझा.)

या क्षणी मी कोण आहे ते मला नाही माहीत. मी स्वप्न पाहतोय.

स्वतःचाच अनुभव घेण्यात गर्क होत मी झोपलोय. या शांत वेळी

माझा विचार विसरतो त्याची विचारक्रिया

आणि माझ्या आत्म्याला तर आत्माच नसतो.

मी अस्तित्वात असेन तर ते माहीत असणे चुकीचे आहे.

मी जागा झालो तर मला वाटते की मी चुकलोय. मला नसते माहीत, बास.

मला हवेय किंवा माझ्याकडे आहे किंवा मला आठवतेय, असे काहीच नसते.

मला असणेच नसते किंवा विधिव्यवस्थाही.

दोन भ्रमांच्या मधला जाणिवेचा एक क्षण,

असा मी चहूबाजूंनी वेढलेला असतो पिशाचांनी.

राहा निद्राधीन, इतरांच्या हृदयांबाबत अनभिज्ञ,

हे माझ्या, कुणाच्याच अखत्यारीत नसलेल्या हृदया !

-- ०६ जानेवारी १९३३.

--- ००० ---

विचार आणि प्रेम

-- फर्नांडो पेसोआ (अनुवाद माझा.)

माझी नजर एखाद्या सूर्यफुलासारखी स्वच्छ आहे.
माझी ही एक पद्धत आहे की रस्त्यावरून चालताना
मी उजवीकडे आणि डावीकडे बघतो
आणि कधी कधी माझ्या मागेही बघतो
आणि प्रत्येक क्षणी मला असे काही दिसते की
जे मी पूर्वी कधीच पाहिलेले नाही
आणि एकूण सर्व गोष्टींची नोंद घेण्यात तर मी पटाईत आहे.
एखादे नवजात मूल जसे आपण खरोखरच सत्यात
जन्माला आलोय हे पाहून जसे चकित होईल
तेच तसेच चकित होणे अनुभवण्याची माझ्यात क्षमता आहे.
प्रत्येक क्षणी मला असेच वाटते की
मी नुक्ताच जन्मलोय एका पूर्णपणे नव्या जगात ...

डेझी फुलावर असावा तसा माझा जगावर विश्वास आहे
कारण मला ते दिसते. पण मी त्याचा विचार नाही करत.
कारण विचार करणे म्हणजे न समजणे.
आपण त्यावर विचार करावा म्हणून नाही निर्माण झालेले जग

(विचार करणे म्हणजे आपले डोळे सदोष असणे)

आपण त्याच्याकडे फक्त पाहायचे आणि त्याच्यासह राहायचे.

माझ्याकडे कोणतेही तत्त्वज्ञान नाही, फक्त ज्ञानेंद्रिये आहेत ...

मी निसर्गाबद्दल बोललो तर त्याचा असा नाही अर्थ की त्याचे स्वरूप मला समजते

पण मी त्याच्यावर प्रेम करतो याच कारणामुळे फक्त मी बोलतो.

कारण जे प्रेम करतात त्यांना हे कधीच नसते माहीत की ते काय

कशासाठी कशावर प्रेम करताहेत.

प्रेम करणे म्हणजे शाश्वत निरागसता.

आणि निरागसता म्हणजे एकच – विचार न करणे.

०८ मार्च १९१४.

--- ००० ---

पेसोआचेच पानपूरक – (अनुवाद माझा.)

सगळेच सगळ्याच्या अतीत असते

आतून आणि अमर्यादपणे

स्वतःपासून खूप दूर, हे विश्व

अस्तित्वात येण्याने स्वतःलाच फसवते

--- ००० ---

सौंदर्य

-- फर्नांडो पेसोआ (अनुवाद माझा.)

सर्व सौंदर्य हे अस्तित्वात असले तरी ते एक स्वप्न असते
कारण सौंदर्य म्हणजे त्याच्या असण्यापेक्षा काही जास्त असणे.
मी तुझ्यात जे सौंदर्य पाहतो
ते इथे नाहीय माझ्या निकट.

मी तुझ्यात जे पाहतो ते जगत असते माझ्या स्वप्नात
इथून खूपच दूर. तू जर असशील खरेच अस्तित्वात
तर ते मला
मी स्वप्न पाहिल्यामुळेच फक्त कळते.

सौंदर्य हे एक संगीत असते जे ऐकताच स्वप्नात,
ओसंडून येते जगण्यात.
पण तेही नेमके जगणे नव्हे :
ते असते ज्या जगण्याने स्वप्न पाहिले ते जगणे.

-- २२ एप्रिल १९३४.

--- ००० ---

फर्नांडो पेसोआ याचा आज जन्मदिवस. (१३ जून १८८८ ते ३० नोव्हेंबर १९३५.)

या जागतिक मान्यताप्राप्त कवीची एक महा प्रसिद्ध कविता आहे – Tobacco Kiosk – म्हणजे, तंबाखूची टपरी.

त्या कवितेचा मराठी अनुवाद माझ्या कुवती-समजुतीप्रमाणे मी केलेला असून तो खाली देत आहे.

हे एक आव्हानात्मकच काम होते. माझा परिपूर्णतेचा दावा असूच नाही शकत. पण, माझे गेले चार दिवस पेसोआमय गेले, हे मला खूप समाधानाचे वाटले. या निमित्ताने पेसोआच्या काही कविता मराठीत आल्या, हेही एक बरे झाले.

हा स्थलकालबद्ध समस्यांचा कवी नसून पूर्ण मानवी जगण्याचेच भान घेणारा-देणारा आणि पर्यायाने माणसाचे शहाणपण जागृत करणारा कवी आहे, असे मला वाटते. बघा वाचून --

तंबाखूची टपरी

-- फर्नांडो पेसोआ – इंग्रजी अनु० – रिचर्ड झेनिथ – मराठी अनुवाद माझा.

मी काहीच नाहीय.

मी काहीच नसेन नेहमीच.

काही असण्याची मी इच्छाही नाही करू शकत.

पण तरीही माझ्यात आहेत जगाची सगळी स्वप्ने.

या माझ्या खोलीच्या खिडक्या

माझ्या म्हणजे अशाच्या की जो जगातल्या लाखोंपैकी एक असून

त्याला कुणीच नाही ओळखत (आणि समजा ओळखणारे असतेच कुणी

तरी थोडी तरी माहिती असू शकली असती का त्यांना ?)

तुम्ही उघडता ती खिडकी रहस्यावर रस्त्याच्या

जो सतत लोकांकडून ओलांडला जात असतो.

तो रस्ता जिथे पोचू नाही शकत कोणताही विचार.

खरा -- तर्कातीत खरा -- खात्रीचा -- नकळत खात्रीचा --

खडकांच्या आणि सजीवांच्या सर्व अस्तित्वांखाली जे रहस्य असते

त्यासह असणारा, भिंती दमट करणाऱ्या आणि

माणसांचे केस पांढरे करणाऱ्या मृत्यूसह असणारा आणि एकूणात

सगळ्याचीच गाडी काहीच नसण्यावरून

नेणाच्या नियतीसह असणारा असा रस्ता.

जणू काही सत्याचे ज्ञान झाल्याप्रमाणे आज माझा पराभव झालेला आहे.
जणू काही मृत्यू जवळ आल्याप्रमाणे आज मी पारदर्शक झालोय.
आणि जणू काही वस्तूंशी माझे काही नातेच राहिलेले नाहीय
निरोप घेण्याव्यतिरिक्त. ही इमारत आणि या बाजूचा हा रस्ता
झाले आहेत गाडीच्या डब्यांची रांग --
माझ्या डोक्यात परतीची शिष्टी वाजत असताना
आणि माझ्या नसांना हिसके बसत असताना आणि माझी हाडे करकरत असताना
आम्ही बाहेर पडण्याच्या वेळी.

एखाद्याने चकित व्हावे, शोधून काढावे आणि विसरून जावे
तसे झाले आहे आज माझ्या डोक्याचे दही.
आज मी फाटून गेलोय दोन गोष्टीत -- माझे देय निष्ठेचे, रस्त्यापलिकडच्या
तंबाखूच्या टपरीबाबतचे बाह्य वास्तव
आणि सर्व काही स्वप्न असल्याची माझी आंतरिक जाणिव यांत.

मी सर्वच बाबतींत अपयशी ठरलो.
आणि म्हटले तर मला कोणतीही महत्त्वाकांक्षाच नसल्याने
मी कशातच अपयशी नाही झालो.
घरामागच्या खिडकीतून बाहेर उडी मारून मी मला दिले जात असलेले शिक्षण सोडून दिले.
काही मोठ्या योजना घेऊन मी गावाकडे गेलो
पण मला असे दिसले की तिथे तर फक्त गवत आणि झाडेच आहेत.
आणि तिथे जेव्हा माणसे दिसली तेव्हा तीही इतर माणसांसारखीच दिसली.
-- आता मी खिडकीपासून मागे फिरतो आणि एका खुर्चीवर बसतो.
आता मी कशाचा विचार करावा बरे ?

मी काय आहे हेच माहीत नसलेल्या माझ्यासारख्याला
मी काय होईन हे कसे माहीत असणार ? मी काहीही विचार करत असलो तरी ?

पण मी खूप खूप गोष्टी होण्याबद्दल विचार करत असतो !
 आणि आपण सगळेच्या सगळे असूच नाही शकणार एकाच वेळी कधीच
 अशा एकाच गोष्टीबद्दल विचार करणारेही खूप असतात !
 आणि प्रतिभावान ? या क्षणी काही लाख मेंदू तरी असतील की जे ते स्वतः
 माझ्याप्रमाणे प्रतिभावान आहोत अशी स्वप्ने पाहात असतील --
 आणि शक्य आहे की इतिहास यांतल्या एकाचीही नोंद घेणार नाही
 आणि त्यांच्या सर्व काल्पनिक विजयांचे शेवटी शेण होईल.
 नाही, माझा स्वतःवर विश्वास नाही.
 वेड्यांची इस्पितळे, अशा खात्री बाळगणाऱ्या खूप वेडपटांनी भरलेली आहेत !
 मग कोणतीही खात्री न बाळगणारा मी अधिक बरोबर नाही का ?
 नाही, माझे सोडा ...
 जगातल्या पोटमाळ्यांत वा इतर खोल्यांत या क्षणी असे किती लोक असतील
 स्वप्ने पाहणारे की जे स्वयंमान्य प्रतिभावान असतील ?
 आणि किती प्रचंड आणि दर्जेदार आणि पारदर्शक अशा आकांक्षा असतील
 -- खरेच प्रचंड, दर्जेदार आणि पारदर्शक --
 आणि बहुतेक आवाक्यातल्या -- प्राप्त होण्याजोग्याही -- ज्या कधीच पाहणार नाहीत
 यशाचा प्रकाश वा एखादा साहानुभूतियुक्त श्रोता ?
 जे जगाला जिंकण्यासाठीच जन्माला आलेत त्यांच्यासाठीच आहे हे जग
 आणि अशांसाठी नाही की जे नुसतेच
 आपण ते जिंकू शकू अशी स्वप्ने पाहतात जरी ती वास्तवात येणे शक्य नसले तरी.
 मी स्वप्नात नेपोलियनपेक्षा जास्त काम केलेय.

मी खिस्तापेक्षा अधिक प्रमाणात मानवतेला माझ्या
 कल्पित हृदयाशी घेतलेय. कांटने कधीच न लिहिलेल्या
 अशा तत्त्वज्ञानांचा मी गुप्तपणे शोध लावलाय.
 पण तरीही मी आहे आणि बहुतेक असणार, एक पोटमाळ्याचा माणूसच
 जरी मी तसा राहात नसलो तरी. मी नेहमीच एक असाच माणूस असणार
 जो तसल्या हीन जगण्यासाठी जन्मलेला नाही
 आणि मी नेहमी असाच असणार की ज्याच्याकडे गुण होते केवळ.

मी नेहमीच असाच असणार एकजण की जो
ज्या भिंतीत दारेच नाहीत अशा भिंतीत दार उघडण्याची वाट पाहात राहिला
आणि गात राहिला गाणे अनंताचे खुराड्यातून
आणि ऐकत राहिला देवाचा आवाज एका आच्छादित विहिरीत.
माझ्यावर विश्वास ? नको, कशावरच नको.
कोसळवू द्या निसर्गाला माझ्या उकळत्या डोक्यावर
ऊन आणि पाऊस यांना आणि उडू द्यात वाऱ्यात माझे केस -- आणि बाकीचेही
काहीही येवो येणारच असेल आणि यायलाच हवे असेल तर किंवा न येवो.
अंतःकरणपूर्वक ताऱ्यांचे गुलाम आम्ही.
आम्ही पूर्ण जग जिंकले होते अंधरुणातून बाहेर पडण्यापूर्वी
पण आम्ही जागे झालो तर सगळे अंधुक झाले होते आणि
आम्ही उठून उभे राहिलो तर सगळे परके झाले होते आणि आम्ही बाहेर गेलो तर
तिथे पूर्ण पृथ्वी होती शिवाय ग्रहमाला आणि आकाशगंगा आणि अथांगता.

(हे बालिके, खा तुझी चॉकलेट्स, खा, खा !
विश्वास ठेव माझ्यावर – या पृथ्वीवर चॉकलेटसारखे तत्त्वज्ञान नाही
आणि सगळे धर्म मिळूनही
एखाद्या गोळ्यांच्या दुकानाहून जास्त काही शिकवत नाहीत.
खा, हे गलिच्छ मुली, खा ! चॉकलेटबाबतच्या
तुझ्या सत्यासहच मलाही खाता यायला हवी होती ती !
पण मी खास विचार करतो आणि ते चांदीच्या कागदाचे आवरण
काढून टाकून देतो जमिनीवर, जसे टाकून दिलेय मी आधीच आयुष्य.)

तरीही, निदान, मी जे कधीच होऊ शकणार नाही
त्याबाबतच्या माझ्या निराश कडवटपणातून
घाईत लिहिल्या जाणाऱ्या या कविता तरी राहताहेत --
अशक्यतेकडे जाणारे एक मोडके फाटक म्हणून.
पण निदान मी तिरस्कार तरी करू शकतो माझा अश्रुंशिवाय
आणि स्वतःला मळक्या कपड्यांप्रमाणे, यादीशिवाय फेकून देण्यात तरी

वस्तूंच्या गर्दीत दाखवू शकतो भारदस्तपणा
आणि बसू शकतो घरी शर्टाशिवाय.

(हे माझ्या सांत्वनकर्त्या, तू अस्तित्वात नाहीस
आणि म्हणूनच करतो आहेस माझे सांत्वन.
एक जिवंत पुतळा म्हणून कल्पिलेली तू एखादी ग्रीक देवता अस
किंवा रोममधली एखादी अशक्य आणि भारदस्त अशी भयंकर कुलीन स्त्री अस
किंवा अस एखादी मोहक आणि लोभस अशी एखाद्या दरबारी संगीतकाराची कन्या
किंवा अठराव्या शतकातली दरबारी किताबधारी अस मोठ्या गळ्याची आणि दूरस्थ
किंवा आमच्या पालकांच्या पिढीतली प्रसिद्ध वारांगना अस
किंवा मी फारशी कल्पना नाही करू शकणार अशी कुणी आधुनिक अस
-- यांतले काहीही, तू जे काय असशील ते असत, मला प्रेरित करू शकत असशील तर कर !
माझे हृदय म्हणजे ओतून टाकलेली एक बादली आहे.
आत्म्यांना आवाहन करणाऱ्यांप्रमाणेच मी आवाहन करतो मला स्वतःला
काहीही न सापडता.
मी खिडकीकडे जातो आणि पाहतो रस्त्याकडे परिपूर्ण आकलनाने.
मला दुकाने दिसतात, पदपथ दिसतात, समोरून जाणाऱ्या कार्स दिसतात
आणि दिसतात कपडे घातलेली जिवंत अस्तित्वे एकमेकांजवळून जाताना.
कुत्रीसुद्धा असतात अस्तित्वात तिथे, तीही दिसतात – आणि या सगळ्यांचे
माझ्यावर येते हृदयाची शिक्षेसारखे दडपण –
आणि हे सगळे असते परके इतर सगळ्यांचसारखे.)

मी जगलोय, शिक्षण घेतलेय, प्रेम केलेय आणि विश्वासही ठेवलाय
आणि तरीही आज कोणत्याही भिकाऱ्याचा, तो मी नसल्यामुळे मला हेवा वाटतो.
मी प्रत्येकाच्या चिंध्या, व्रण आणि खोटेपणा पाहतो आणि मला असे वाटते की
आपण बहुतेक कधीच जगलो, शिकलो, प्रेम केले वा विश्वास ठेवलाच नाहीय.
(कारण यांतले काहीही केलेले नसताना हे सगळे करणे शक्य आहे.)
कदाचित आपण नुसतेच अस्तित्वात राहिलोय, जसे पालीने तिचे शोपूट
कापून टाकल्यावर ते शोपूट राहते वळवळत त्या पालीशिवाय.

मी मला ते करू पाहिले जे माझ्या आवाक्यातले नव्हते
आणि मी स्वतःला जे करू शकलो असतो ते मी नाही केले.
मी चुकीचा पोषाख घातला आणि मी जो नाही तो मी आहे
असे लगेच समजले गेले आणि त्यावर मी काहीच बोललो नाही
आणि हरवूनच गेलो.
मी तो मुखवटा काढू गेलो तर तो चिकटलेला होता माझ्या चेहऱ्याला.
आणि जेव्हा मी तो काढला आणि आरशात पाहिले स्वतःला
तेव्हा मी आधीच म्हातारा झालेलो होतो.
मी खूप प्यालो होतो आणि आपण काढलेली आपल्या पोषाखातली हॅट
पुन्हा कशी घालायची हे आता मला समजत नव्हते.
मी तो मुखवटा फेकून दिला आणि झोपलो एका खबदाडीत
-- एखादा कुत्रा केवळ निरुपद्रवी आहे म्हणून त्याला सहन करते
एखादे व्यवस्थापन, तसेच.
आणि ही सगळी कहाणी लिहून मी दाखवून देणार आहे, मी कसा उदात्त आहे ते.

हे माझ्या फालतू कवितांच्या संगीतमय अर्का,
मी माझ्या हातून तुला घडवलेय हेच मला पाहता यायला हवे होते
रस्त्यापलिकडच्या तंबाखू टपरीकडे सतत पाहात राहण्यापेक्षा --
माझी अस्तित्वात असण्याची जाणीव पायदळी तुडवणारी ती टपरी --
एखाद्या जाजमाला एखाद्या दारूड्याने अडखळण्याप्रमाणे किंवा
एखाद्या भटक्याने चोरलेल्या शून्य किंमतीच्या पायपुसण्याप्रमाणे.

पण तंबाखू टपरीचा मालक दाराकडे आलेला असून तो तिथे उभा आहे.
मी त्याच्याकडे अर्धी मान मुडपत अस्वस्थपणे पाहतो आणि
माझा आत्मा तर अर्धवट समजत असल्याने जणू चक्रवादीने अस्वस्थ होतो.
तो मरेल आणि मी मरेन.
तो त्याचा चिन्हफलक सोडेल आणि मी माझ्या कविता सोडेन.
सरतेशेवटी त्याचे चिन्हही मरेल आणि त्याचप्रमाणे माझ्या कविताही.
अंतिमतः ज्या रस्त्यावर ते चिन्ह होते तोही मरेल.

आणि तशीच ती भाषा जीत माझ्या कविता लिहिल्या गेल्या.
आणि नंतर हे सगळे जिथे घडले तो हा भिरभिरता ग्रहही मरेल.

दुसऱ्या एखाद्या ग्रहमालेच्या दुसऱ्या काही ग्रहांवर असेच माणसांसारखे
कुणी कवितांसारख्या वस्तू तयार करत राहतील
आणि चिन्हे म्हणावीत अशा वस्तूंखाली जगत राहतील --
सतत एक वस्तू दुसरीसमोर येत
सतत एक वस्तू दुसरी इतकीच फालतू असत
सतत अशक्य असत आणि वास्तवाप्रमाणे गधडे असत आणि
सतत आंतरिक रहस्यही पृष्ठावर झोपलेल्या रहस्या इतकेच खरे असत.
सतत ही गोष्ट वा ती गोष्ट असत किंवा हीही गोष्ट नाही आणि दुसरीही नसत.

पण एक माणूस तंबाखूच्या टपरीत शिरलाय (तंबाखू खरीदण्यासाठी ?)
आणि एक शक्यतायुक्त वास्तव अचानक माझ्यात प्रस्फुटतेय.
मी माझ्या खुर्चीवरून अर्धवट उठतोय – शक्तीने, खात्रियुक्त आणि मानुष –
आता मी प्रयत्न करेन कविता लिहिण्याचा ज्यांत मी आधीच्या उलटेच बोलेन.

त्या लिहिण्याचा विचार करतच मी एक सिगरेट शिलगावतो
आणि त्या सिगरेटीत मी लज्जत घेतो सर्व विचारापासून मुक्त होण्याची.
तो सिगरेटचा धूर जणू माझाच माग असल्याप्रमाणे माझे डोळे त्याच्या मागे जात राहतात
आणि मग एका संवेदनशील आणि अनुरूप क्षणाच्या रूपात
मी आनंद घेतो सर्व अंदाजांपासूनच्या मुक्तीचा आणि भान येण्याचा की
तत्त्वज्ञान म्हणजे नुसताच एक परिणाम असतो तब्येत बिघडल्याचा.
मग मी पुन्हा खुर्चीत टेकून बसतो आणि झुरके घेत राहतो.
जोवर नियती अडवणार नाही तोवर मी झुरके घेत राहीन.

(माझ्याकडे सफाई काम करणाऱ्या स्त्रीच्या मुलीशी जर मी लग्न केले
तर कदाचित मी सुखी होईन.) मी खुर्चीवरून उठतो. मी खिडकीकडे जातो.

त्या तंबाखू टपरीतून तो माणूस बाहेर आलाय (उरलेली नाणी खिशात ठेवत ?)

वा, मी तर ओळखतो त्याला : तो तर तत्त्वज्ञानहीन एस्टीवज आहे.

(तो तंबाखू टपरीचा मालकही दारापर्यंत आलाय.)

अलौकिक प्रेरणेनेच जणू एस्टीवज इकडे वळतो आणि माझ्याकडे पाहतो.

तो भेटीदाखल हात हलवतो, मी प्रतिसाद देत ओरडतो, “ हॅलो एस्टीवज ! “ आणि पूर्ण विश्व

कोणतीही ध्येये वा आशा-आकांक्षा नसलेल्या पूर्वपदाला येते

आणि तंबाखूच्या टपरीचा मालक स्मित करतो.

--- ००० ---

मधला काळ

“ ते जास्त अनैतिक आहेत
आम्ही कमी अनैतिक आहोत “
असे दोन्ही बाजूंचे लोक
म्हणू लागले तेव्हा
एका लहान बालकाने विचारले --
तुम्हा दोन्ही बाजूंच्या लोकांना
भोळे की मूर्ख की सात्त्विक म्हणावे
की नुसतेच आपमतलबी ?
तेव्हा दोन्ही बाजूंच्या चाणाक्षानी विचारले
की बाबा खरेच तू लहान बालक आहेस का --
त्यावर ते लहान बालक म्हणाले
की मी तुमच्यापेक्षा तरी नक्कीच
जास्त लहान आहे

हे सर्व सूर्योदय आणि सूर्यास्त
यांच्या मधल्या काळात घडले

--- ००० ---

निर्णय

लोकशाहीत आधी सांगून
सर्वांचे विचार घेऊन
निर्णय व्हायला हवेत
ही विरोधकांची एक
प्रलंबित मागणी होती

सत्ताधारी म्हणाले
मरू द्या कटकट नको
बोलवा सगळ्यांना

तरीही काहीजण
काही खुसपट काढून
निषेध म्हणून गैरहजर राहिले
पण काही आलेही

विचारविनिमयानंतर
सत्ताधाऱ्यांनी निर्णय घेतला
तरीही विरोधक म्हणाले की बघा
शेवटी त्यांना हवे तेच केले त्यांनी
काय उपयोग झाला

गैरहजर राहिलेले शहाणे ठरले
आनंदाने ते म्हणाले
बघा आम्हाला वाटलेच होते
आमचा निषेधच
बरोबर ठरला शेवटी

--- ००० ---

ही घ्या एक पटकन वाचून होणारी कविता –

झोपी जाण्यापूर्वीचा छोटा संवाद

-- पाब्लो सॅबोरिओ (अनुवाद माझा.)

-- हं, कसला विचार चाललाय ?

-- माझा विचार नव्हताच चालला.

-- विचार न करणे कशाबद्दल चालले होते ?

-- माझे विचार न करणे हे सगळ्याबद्दल होते.

-- ओह ! हे तर काव्यात्मकच झाले !

-- होय तर.

--- ००० ---

(इंग्रजीत, स्त्री बोलतेय की पुरुष हे उघड होत नाही

-- ते तसेच राहावे म्हणून मराठीत वाक्यरचना जरा बदलली आहे.)

पाब्लो, त्याच्या एका मुलाखतीत काय म्हणतो, ते पाहा – (त्याच्या एका चित्राच्या अर्थाबद्दल --)

– What is the meaning behind ‘Return to Source’?

I have noticed we no longer have experiences. We conceptualize experience; we interpret and define what is happening all the time. Return to Source is a challenge to this mode of existing; a reminder that prior to language and thought, there is awareness. All the works are titled ‘In Silentio’ (in silence). People are invited to experience the art without the aid of concepts or interpretation.

Artist’s comments: “Return to Source is the outcome of living in pure meditation – a return to the intuitive, playful and immediate mode of existing that children and Buddhas exemplify”.

कशासाठी

कुठून येतात या कविता ?

कशासाठी ? या आहेत का

या जगात सामावणाऱ्या वस्तू ?

येतात तर माझ्याच

गल्लीबोळांतून

कारण ओळखीच्या तर वाटतातच.

पण पूर्ण होताच

त्या गायब होतात.

म्हणजे त्यांचे अर्थ नष्ट होतात.

तरीही पुढे

कशासाठी थांबतात त्या इथे ?

की ही त्यांची कलेवरे ?

हसून त्या म्हणतात

विचार नका करू

आम्हाला बोलू द्या ...

कुणालाही नकळतच

तर होणार आमचे काम

शांत राहा ...

--- ००० ---

शांतिपाठ

नुसतीच ढगांची घुसमट
पंधरा वर्षांत कधीतरी
अंगावरून पाल गेल्यासारखी
थांबलेली मानसिक रहदारी

अनपेक्षित आवाज
म्हणजे गूढाचे दूतच
गुलाबजाम खाताना
लागलेल्या ब्लेडच्या तुकड्याने

रक्ताळ जिभेचा उमेदवार
लावतो जोरदार मताचा भाव
आता मात्र शहरात
फुटेल अफवांचे पीक

कुणाला हवीय हिंसा
मुलाबाळानातवंडांत
पुलावरून गडगडत येतात
शांतिपाठाचे शब्द

--- ००० ---

वर्चस्व

कुणाचेच वर्चस्व नाही
अशा समाजाची कल्पना करा
म्हटल्यावर ते म्हणाले
प्रत्येकाने आपापल्या भिंतींना अत्तर लावा
म्हणजे ** ना प्रॉब्लेम वेगळाच होता
गटारात चुकून अंगठी पडली
तर ती काढून न घेता
कुणाचे बापजादे
निघून गेलेत यात्रेला

त्यांच्या दैवताची भरावी जत्रा
आणि पालखीत
त्यांच्या पुढाऱ्याची बायको असावी
ही होती त्यांची छुपी मागणी
जी मान्य न झाल्यास ते
अन्याय्य बदल्यांचा प्रॉब्लेम दाखवून
करणार होते आंदोलन

फाटाफूट सगळ्यांच्यातच झालेली होती
अजूनही होत होती
उड्डाणपुलांच्या खाली झोपणाऱ्यांनी तर
नादच सोडून दिला होता

त्यांना पोषक आहाराने उद्युक्त करून
पालखीचे सध्या स्थगित करून जोर लावावा
असाच त्यांचा आता अर्जेडा ठरला

--- ००० ---

मी न पाहिलेले जग

अमेरिकेत व्हाईट हाऊस आहे आणि
फ्रान्समध्ये द लूव्र
हे मला माहीत आहे

दोन महायुद्धांचे मी दोनतीनदा
वाचून पाहिले
पण काही लक्षातच नाही राहात

कुठे कुठे काही काही असते
आणि मनुष्यस्वभावाप्रमाणे
संघर्ष वा युद्धे होत असतात

एवढे मला बास असते
जग फिरायची आणि इतिहास
घोळत बसायची मला गरज नाही

अज्ञावधी लोकांच्या जुन्यानव्या
अनुभवांची मला काय गरज
जंगले पर्वत धबधबे

मेरिलीन मन्त्रोला मला पाहायचे होते
जवळून एक आपले सौंदर्याचा रसिक म्हणून
पण आपली औकातही नसते ना

--- ००० ---

विश्वाच्या निर्मितीचे बडबडगीत

मनाचा तर्क कल्पना फिक्शन
आधारित असणार फक्त
ते अस्तित्वात आल्यानंतरच्या विश्वावर
त्या आधीचे त्याला काही समजूच नाही शकणार

मन नसताना विश्व कसे निर्माण झाले
याची कल्पना मन नाही करू शकणार

आज जगताना मन थांबू शकले
तरच ते कळू शकेल
पण कसे कुणाला ते नाही कळणार

अन्यथा

मन जी जी बडबड करेल
ती ती सर्व व्यर्थ असेल

मना आधीचे विश्व फक्त आणि
फक्त मना आधीच अस्तित्वात असू शकेल

आणि इंद्रिये पाचच का
सहा किंवा चारच का नाहीत

कधीच नसणार मनाच्या मर्यादेत
म्हणजे मनाच्या बडबडीत
पूर्ण असणे

--- ००० ---

निरर्थक

रंगांसारखे शब्द

त्या वेळी येतील ते इतस्ततः

गटारातून काढून

थेट स्वर्गात न्यावेत

टेबलाखाली मुतताना

जलपरीच्या देवत

ताज्या बातम्यांचे

केशकर्तनालय

भरून जावे मांजरांनी

फिकीरच नसलेले

हॉटेलमालक गांधी टोपीतले

हलकेच हसून निघावे

पूर्वेला जणू शेवटच्या प्रवासाला

आपण असावे फक्त

साक्षीदार समोर घडणाऱ्या

अचानक भोसकाभोसकीचे

वाणसामानाची यादी संभाळत

अर्थाचा कंटाळा आलेले जगच

फक्त असू शकते पर्याय

पुन्हा उसळी घ्यायला

पोस्ट ऑफिसातून

शेयर बाजारात

--- ००० ---

कॅबरे

देहात अडकवून ठेवणारे तत्त्वज्ञान

आधी करते गाफील

आणि मग उभा करते

प्रचंड अनावश्यक संघर्ष

स्वतःचीच तडफड करणारा

वाटेवरून गेलेले सिनेमाचे पोस्टर

काही वेळ ठेवते ती वाट उत्तेजित

हे पाहायचेच असे ठरवल्यावर

बाजारातल्या इतर वस्तू होतात नाराज

ही नाराजीही संघर्षच तर असते

पोस्टर शरीरात सामावून घेतल्यावर

कॅबरे वेगळा कुठला राहणार

--- ००० ---

औचित्य

हे काय वय आहे का
हे काय दिवस आहेत का
ही काय वेळ आहे का
असे औचित्यविचार गेले कधीच तेल लावत
कधीही खा तंदूर चिकन
आणि दुतर्फी सुखाचे असेल
तर कधीही करा प्रेम
आणि प्रेमालाप आणि प्रेमचाळे
हवे तर औचित्य म्हणून प्रेमक्रीडा म्हणा

तुम्ही निव्वळ पान खाण्यासाठी जाता
गेट वे ऑफ इंडियाला
तिथले बेल्जियम पानच तुम्हाला हवे असते
पाचशे सत्तर रुपये
पान नुसते तिकडून इकडे येण्याचा
विमानखर्चच केवढा असतो

एकच आयुष्य पण नक्की किती काळ
हे माहीत नसलेली फडतूस पद्धत
त्यामुळे येते मग सगळे लोड वर्तमानावर
भरपूर कमवा आणि मनसोक्त भोगा

असे करणारे म्हणे वेडे किंवा आजारी किंवा जुलमी होतात
खड्ड्यात गेले आपले डोकेच भरलेय
आंतरविरोधांनी तर न्याय आणि आरोग्य
जाऊ द्यावेच लागणार ना भोसड्यात

--- ००० ---

भुलवणारे शब्द

कधी कधी
काही तास जाऊनही
नेमके काय
हे ठरत नाही

कसेही चालेल
तसे तर आवडेलच
पण हे असे
अधांतरीही ठीकच

न जाणो होईलही
आकाशवाणी ज्या वाणीला
आपण आपलीच समजतोय
तिच्याकडून

आपली वाणी
असावी आपल्या अधीन
यासाठी तिला भुलवणारे
शब्द हवेत
--- ००० ---

कवितेचा विषय

छे छे विषय कसा असेल
मतांचा बालेकिल्ला
बाळगल्यासारखा

निमित्त असते
आणि अनेकदा अनेक

प्रत्येक कविता जाते
एका एका टोकाला
निश्चित करत
जगण्या-मरण्याच्या सीमा

सूडाग्नी पूर्ण व्यक्त व्हावा
आणि सर्व पिढ्यांचे तर्पण व्हावे
तसे मग राहात नाही
मनाला देणेघेणे

प्रेमातही प्रेम हा शब्द न येताही
कळते सर्व उद्युक्तता
आणि वाचणारा म्हणतो
क्या बात है
इतके सभ्य मादक द्रव्य पाहून

कविता लगेच बाजूला होते
निमित्ताला उघडे पाडून

--- ००० ---

उकाड्यातले शब्द

उकाड्यातले शब्द घामेघूम झाले होते

त्यावरून आले लक्षात

की एसी थंडी पाऊस वारा

अशा कोणत्याच परिस्थितीचा

वारा न लागलेले शब्द कुठले असणार

निराश तसेच बी-पॉझिटिव्हवाले

उन्मादी वगैरेंचे शब्द

बोलतच नव्हते काही अजून

बॉबलायला प्रमाण भाषा

असूच नाही शकत हे पाहता

मने आधी एकसारखी करायला हवीत

प्रमाण भाषा नाहीच आहे

याला बोलींचा पाठिवा उभा राहिला

म्हणजे शब्द व्याकरण भाषा

तरी प्रमाण करून दाखवा

किंवा मने तरी एकसारखी असे झाले

मने एकसारखी झाली तर वादाचे मुद्देच

मिटतील मग भाषा लागेलच कशाला हेही आले समोर

मग त्यापेक्षा सरळ मने नष्टच होऊ शकतात का

तेच पाहावे ना असे उकाड्यातले शब्द म्हणाले

--- ००० ---

वेगळेच जग

एखाद्या दिवशी

काल ज्या कळत होत्या कविता

त्या आज कळत नाहीत

आज तुम्ही हे म्हणताय

मग त्या साली

तुम्ही ते तसे का केले होते

असे मुद्दे आठवत नाहीत

जणू वेगळेच झालेले असते जग

अशी वेगवेगळीच असतात जगे

वेड्यांनो जगात

तुम्ही जो करता प्रचार

तो फक्त समान जगातच राहतो

सत्याचा स्फोट केला म्हणजे

तो आवाज सर्वांनाच ऐकू जाईल

असे काही नसते

तरीही सत्याचे पाईक

हिंडत असतात

स्वयंतुष्ट विश्वासाने

की बाबा सत्यमेव जयते

असा दिवस येईलच

आज ना उद्या

--- ००० ---

मानवी सुखासाठी

निसर्ग चाललेला असतो सहज

आपण वाट पाहतो

इंद्रधनुष्याची वा जगबुडीची

कारण अंदाज करणे

आणि प्रतिसादांबद्दल

सतत साशंक असणे

हाच असतो

आपल्या जगण्याचा पॅटर्न

वस्तू घेता येतात विकत

पण प्रतिसाद जर घेतले विकत

तर त्यांच्या वस्तू होतात

सहज वाटूनही

प्रतिसाद देता न येणे

हा असतो महिमा मानवी

भूत वर्तमान भविष्य यांचा

अज्ञावधी सुखाचे क्षण

मारून टाकणारे मानवी जग

प्रवचने देते अहिंसेवर

मानवी सुखासाठी

हिंसा गरजेचीच असते

असा सर्वमान्य शेवट करत

--- ००० ---

चेहरा

चेहरा अट्टल दगडी हवा
बदलता मूड उमटू नये त्यावर
आत काहीही चाललेले असो
बाहेरची आक्रमक
आत्मविश्वासाची मूर्ती
मानवी भूमिकांनी युक्तच हवी

लेचापेचा करुणायुक्त
प्रेमळ चेहरा
फार मोठा पल्ला नाही गाठू शकत

काही माणसे मारावी लागतील
काही त्या चेहऱ्याच्या निर्णयाने मरतील
कोट्यवधींवर दबाव ठेवावा लागेल
यासाठी आपले मन देणे
हे त्या चेहऱ्याचे बलिदानच असते
त्यामुळेच त्याला हक्कही असतो
इतरांचे बलिदान मागण्याचा

हे न समजता आणि देशाच्या
स्वाभिमानाची दक्षता न बाळगता
काहीजण शोधतात राजकारणात
कोवळे कवी चेहरे

खरी काळजी असेल सर्वांची
तर अविचल दगडी चेहराच निवडायला हवा

--- ००० ---

सत्योत्तर

रस्त्यात सापडलेल्या सूटकेसमधून
माणसांच्या जिभा निघाल्याची बातमी
ही सत्योत्तर जुमला असल्याचे
ओरडू लागले काहीजण
तेव्हा काहींनी राशोमानची आठवण देत
नेमके सत्य असे काही नसतेच
हे पटवायला सुरुवात केली

लोकशाही मौल्यवान का तर ती माणसाला
अमुकच एक सत्य असते या भ्रमातून मुक्ती देते
असे एक श्रेयस्कर सत्य समोर आले

लोकशाहीचा हा नवा मार्गदर्शक फंडा
राखण्यासाठी इच्छा असो वा नसो
सर्वानाच सत्योत्तरालाच सत्य
म्हणण्याची पद्धत स्वीकारावी लागली

सत्याचा डांगोरा आणि आरडाओरडा
चालूच राहिला पण जनता शांत राहू लागली
सगळे सत्योत्तरच आहे तर आपल्या
आवडी लहरी इच्छा स्वप्ने यांना तरी वाव देऊ
असे लोकांनी ठरवले आणि ते रिलॅक्स झाले

लोकांनी सत्याकडे आता
सुखोपभोगाप्रमाणे पाहायला सुरुवात केली --
उत्तेजित राहणे त्यांना मस्त वाटत होते

--- ००० ---

सवय

काही काळ

संपर्क नाही झाला

की कळते

सवय झालीय

संपर्काच्या अभावातही

गोडवा असला

तरी आहे तो ताणच

तुलाही असेलच ना

मन

तुला नाही कळत का

माझ्या मनाची अवस्था

तुझ्या स्वानुभवावरून

--- ००० ---

काहीतरी राहूनच जातेय (आभासी हॅम्लेट)

खरे तर मनाला माहीत असते

पण ते म्हणते

की कळतच नाहीय

काहीतरी राहूनच जातेय

कितीही बोलले तरी --

वाटतेय की

ते आठवेलच

वाटतेय की

ते अगदी माहीतच आहे

पण मग राहतेय कसे काय

की बोलले जातच नाहीय

की बोलल्याने काही विघडेल

असे वाटतेय

किंवा ते अनपेक्षित वाटेल

म्हणून टाळलेच जातेय

की काहीसे अयोग्यही वाटतेय

इजाही व्हायला नकोय ऐकून

आणि बोलल्यामुळे

हे अबोल बोलणे

थांबायलाही नकोय

कदाचित न जाणो उलट छानच घडेल

सहज – खोळंबलेले केवळ

बोलले जाण्याची वाटच पाहात

--- ००० ---

पुनरुत्पादन

मनाच्या हालचालींची
भाषा बदला आता
तुमच्या रोमँटिक
शर्टांची चंद्रबाही
कितीशी तहान शमवणार

तुमचा मूड तसा असेल
तर तुम्ही म्हणा
किती विद्वान काही झाडे
किती त्यांचा विस्तार
कामशास्त्राच्या शेकडो फांद्यांचा

प्रत्येक धून गाईल
निमंत्रणाची इमारत
आणि दगडांचे ढीगही
वाटतील तुम्हाला
पक्ष्यांचे पुनरुत्पादन

नुसते निवेदन नको
जग जाळून
पेटला पाहिजे
प्रेमाग्नी (कधी सूचक)
प्रत्येक मजल्यावर

--- ००० ---

मापकाटा

रागाचे माप

परिस्थितिनुरूप असावे लागते
किंवा लोकांना माहीत असल्यास
तुमच्या स्वभावानुरूप

प्रेमाचेही दर्शन देता येते
ओळख घसट वा आसक्ती
यांच्या प्रमाणात तारतम्याने

यांत गफलत झाली
वा पाहणाऱ्याला वाटली
तर मूळ मुद्याची गाडी भरकटून
नको तिकडे जाते

भावना प्रगटीकरणावरचे नियंत्रण
करतात कमावलेली बुद्धी
आणि सराईत सावधपणा

याचा मापकाटा नसतो
कुठेच उपलब्ध

त्यामुळे बऱ्याचदा
मूळ मुद्दा राहतो बाजूला
आणि भावनेचे प्रमाण
आणि प्रगटीकरणाची पद्धत
यांचीच चर्चा निर्णायक ठरते

--- ००० ---

फेडरिको गार्सिआ लोर्का या स्पॅनिश कवीची ची एक कविता – (अनुवाद माझा.)

मिठ्ठ कबुतरे

विजयी शाखासंभारातून मी पाहिली
मिठ्ठ काळोखाची दोन कबुतरे.
त्यांतले एक म्हणजे होता सूर्य,
आणि दुसरे होता चंद्र.
मी म्हणालो ' माझ्या छोट्या शेजाऱ्यांनो
कुठे आहे माझ्या थडग्याचा स्मारक दगड ? '
' माझ्या शेपटीच्या पिसाऱ्यात, ' म्हणाला सूर्य.
' माझ्या घशात ' , म्हणाला चंद्र.
आणि मी पृथ्वी पांघरून बाहेर फिरत असताना
पाहिले शुभ्र बर्फाचे दोन गरुड
आणि एक मुलगी नग्न असलेली.
त्यातला एक दुसरा होता
पण ती मुलगी काहीच नव्हती.
मी म्हणालो, ' छोट्या गरुडांनो,
कुठे आहे माझ्या थडग्याचा स्मारक दगड ? '
' माझ्या शेपटीच्या पिसाऱ्यात, ' म्हणाला सूर्य.
' माझ्या घशात ' , म्हणाला चंद्र.
विजयी शाखासंभारातून मी पाहिली
दोन कबुतरे – दोन्ही नग्न असलेली.
त्यांतले एक दुसरे होते
आणि दोन्ही मिळून ती काहीच नव्हती.

--- ००० ---

इच्छा असूनही

माहीत असलेले नाहीय हे
उद्दामपणे उडत जाणारे मांजर
आकाशात कोणतेच
दुःखाचे चिन्ह नसताना

आपल्याला हवा तोच
हवा तसाच येईल प्रतिसाद
हरवलेली सायकल शोधणाऱ्या
थकलेल्या पोलिसाचा
हे सांगता नाही येणार

नवा असला संपर्क तरी
कारखाना तर चालू झालेला असून
कामगार हजर आहेत डबे घेऊन

अशा वेळी खरे तर
तिला सुचायला हवे
तिकडून येणाऱ्या हवेला
स्पर्श करूब सांगणे
की तिचाही होकार आहे

दोन्ही बाजूंनी
अडवले जातायत ढग
मग इच्छा असूनही
पाऊस पडणारच कसा

--- ००० ---

सृष्टी

मी झोपेतून उठतो म्हणजे
झाडांना नाकारतो असे मुळीच नाही
माझे एवढेच असते म्हणणे
की सिनेमाचे हीरो म्हणजे सृष्टी नव्हे

उगीचच लांगूलचालन करत
मी सूर्यस्तोत्र नाही गात
तो त्याचे काम करतो
हे मात्र मला मान्य असते

खरा प्रॉब्लेम असतो तो सत्ताधारी
तो सूर्यही झाकोळून टाकू शकतो
सिनेमाचे हीरो शेषूट हलवत
त्याच्या घरी पाणी भरतात

सूर्य तिकडे असतो ते माझ्या मनामुळे
हीरो मेकप उतरवतो ते माझ्या मनामुळेच
सर्व शेषूट्या हलतात त्याही माझ्या मनांमुळेच
हे पाहून रोज मी माझे मन थोडे थोडे चिरडत राहतो

--- ००० ---

वाळवी

मी एकटा बसून असलो
तरी असतातच माझ्यात असंख्य संबंध
मोडकळीला आलेल्या
वस्तुसंग्रहालयाचे वारस म्हणून

हवेचा श्वास कोंडतोय
असा मला भास झाला तरी
माझ्या कपड्यांच्या कपाटाची
वाळवी कधी काढावी
या विचारात मी बसून राहतो

अशा वेळी माझ्या कल्पनेतली
माझी जुनी प्रेयसी
टेबलाच्या ड्रॉवरमधून बाहेर येते
एक कर्तव्य म्हणून फक्त
कारण आमच्यातला हरवलेला चार्म
पुन्हा शोधायचा आम्ही कंटाळा करतो

करायचे काय हिचे
या विचारात मी बंद दाराकडे पाहतो
मग खिडकीतून बाहेर
समोरच्या घरात
जेवत असलेल्या कुटुंबाकडे

मग मला निराशा येते आणि मी
वाळवीच खाऊ लागतो अचानक खरवडून

--- ००० ---

लेबले

ब्राम्हण म्हणून कुणाला सडवले जाते
मराठेपणाच्या अभिमानात कुणी सडतो
आपण दलित की आंबेडकरवादी की बौद्ध
या विवंचनेत काही सडतात
रोमॅटिकांना लोक म्हणतात
तुमचा काळ संपला आता तुम्ही जुने झालात
कलावादी तर हेटाळलेच जातात
हिंदुत्ववाद्याला व्हायचे असते जगद्गुरू
कुणाला पूर्ण जग आपल्याच धर्माचे करायचे असते
आताच्या गुंताड्यात कम्युनिस्टांचे काय काम
एँब्सर्ड अस्तित्वावादी अतिवास्तववादी
हे सगळे टाका आता साठोत्तरीत
आता समकालीन अशी नवी लेबले लागतील
कलावंतांना सरळ आता सत्योत्तरी म्हणावे हे बेश्ट

दलित शोषित वंचित पीडित
मधमवर्गीय नवश्रीमंत
कारखानदार प्रशासक कारकून मजूर
दुकानदार डॉक्टर इंजिनियर
वगैरे सक्तीच्या लेबलांत काही गाडले जातात

कवी लेखक कलावंत तर तुरुंगातच असतात
मित्र नातेवाईक म्हणतात वाटले नव्हते
हे असले असते याच्या डोक्यात शी SS
म्हणजे चोरून हा किती भंगार जगत असणार
शिवाय हा अनैतिक घातकी आणि विकृत आहे

--- ००० ---

नॉर्मल

सूर्य काही सांगत नाही
आपणच ठरवतो की
चांदण्याला पृथ्वीची चव असते
आणि अंधाराला असतो देवाचा वास

आपणच म्हणतो
चावूक शक्य तो वापरला जाऊ नये
आणि इकडे तर आधारकार्डीशिवाय
काही घडूच नाही शकत

कोणत्या इमारतीला तडा गेला
तर माझे मन दुखावेल
हे ठरलेलेच असते आधीच
सर्वसंमतीने

अनोळखी वाटणारा मासा
टाकून देतो समुद्र
किनाऱ्यावर
फक्त कावळ्यांसाठी

या रगाड्यात नसलेले अल्पसंख्य
हमखास ठरतात ऍन्नॉर्मल आणि
नॉर्मल सगळे असतात कंटाळून
आत्महत्येच्या विचारात

--- ००० ---

सत्कारणी

मी काही केले नाही
म्हणजे वेळ वाया घालवला
असे न होणारे काय असू शकेल
म्हणजे मी काहीच न करता
निसर्ग चालूच असतो तसे

मी बघतोय एकीकडे
आणि विचार काही
दुसराच चालू आहे
तर वेळ वाया गेला
असे म्हणता येईल

मी काही वाचत असताना
मला काहीच समजत नाहीय
सेक्सच्या विचारांमुळे
तर वेळ वाया गेला
की सत्कारणी लागला

हा प्रश्न मीच मलाच विचारतोय
माझ्या स्वेटरचा ब्रँड उच्च आहे
मी भांग चांगला पाडतो
मी पिकनिकमध्ये रमतो
आणि नोकरी आणि वाचन

मी थोडाफार प्रसिद्धही झालोय
माझ्या कवितांमुळे

--- ००० ---

हुसेनचे घोडे

हुसेनचे घोडे

गतिमान होते

माझ्या मनाच्या

खालच्या तुकड्याने

वरचा तुकडा

कंट्रोल करावा

तसेच तणावग्रस्त

हुसेनची मास्टरी

त्या घोड्यांतही

गाजवत होती रंग

पाशवी रस्त्यांचे

मनाला येत होता

एक धिप्पाडपणा

तुटल्याने विव्दळणारा

आता कोणत्या

शक्तीला जावे शरण

स्वतःपासून वाचण्यासाठी

अशी हवालदिल

अवस्था दणकट तीव्र

प्रयत्नांत थिजलेली

रस्ते

वाट पाहणारे

--- ००० ---

नक्षी

टप्प्याटप्प्याने घडतेय

पदराची नक्षी

आणि मास्कच्या आडून उडतोय

मनातला पक्षी

तयारच आकाश

नव्याने घडतेय

उद्याचे स्वप्न

आजच पडतेय

--- ००० ---

कुलफीप्रिय

तेच पांढरे पक्षी

रोज तितकेच तास

त्याच ठिकाणी

घिरट्या घालत असल्याने

माझ्या मनाला जगाची सवय होते

नेमक्या अमुक वाजता दुपारी

वाजायची घंटी कुलफीगाडीची

तेव्हापासून सगळा काळ

सलग वाटत राहिल्याने

भीतीच्या वेळी भयग्रस्त व्हायचे

हे मनाला सांगावे लागत नाही

ही काळाची सततता आणते

कंटाळा थकवा नीरसता आणि निर्जीवता

जसजसे मनाचे बाहेरचे स्तर होत जातात

जाड जीर्ण जाचक जेरबंद

हा दोष बाहेरच्या सततच्या जगाचा

की कुलफीप्रिय मनाचा

हे समजायलाही काळच लागेल

या कल्पनेने भयग्रस्तता येते

--- ००० ---

दृश्य

राष्ट्रप्रमुख सस्मित मुद्रेने
भेटताहेत त्यांच्या सैनिकांना
हे दृश्य फक्त समोर
बाकी बोलायचे काहीच नसते
एवढ्यातूनच खूप काही पोचते

सैनिक हसत नाहीत

त्यांच्यात्यांच्यांत आणि पाहणाऱ्यांच्यांतही
एक दरारा असतो आदर असतो आणि जणू
यांतला कुणीही गाजवू शकणार असतो
असामान्य शौर्य कधीही
(जरी मोकळ्या वेळात
ते गात नाचत बागडत हसत असले तरी)
मृत्यूच्या बेफिकिरीत

आत्मविश्वास त्यांच्या रक्तातच असतो

जगभरच्या माणसांना
आपापल्या सैनिकांचा अभिमान असतो

--- ००० ---

कल्पना

आपली ओळख जरी
आजच झाली असली
तरी मी तुला समजून घेईन
माझ्या भूतकाळावर आधारित
माझ्या कल्पनेने

तूही माझ्याबद्दल तसेच करशील

आपले भूतकाळ असले
जर जुळणारे एकमेकांशी
तर वर्तमानातले
आपले प्रेमही फुलेल

भूतकाळ न जुळल्यास
तुझ्यासारखी छान प्रेयसी
गमावली जाईल की काय
हेच फक्त मला
माझ्या कल्पनेवर आधारित
भय आहे

की भूतकाळ सोडूनच देऊ या
आपापले
म्हणजे जुळण्याचा प्रश्नच
रद्द होईल

याचे उत्तर मात्र वर्तमानातच मिळावे लागेल

--- ००० ---

फोटो

ते भयानक झालं तरी
ब्यूटिफुलच दिसतंय
मिनिटामिनिटाला बदलतंय
आणि सतत मायला फोटोजिनिकच
-- किती काढणार फोटो

कवितेत उकलून ठेवावा
एखाद्या तुकड्याचा पूर्ण अर्थ
तसंच हे सालं दर सेकंदाला

फोटोग्राफर म्हणतंय शेवटी
हे सगळीकडंच असणार ना
बघतील ना लोक
हेच कशाला पायजेलाय

आणि सौंदर्य काय म्हणतंय
टिपून साठवायची गरजच नाहीय
बघा आणि पुढं जा

तरीही कविता असतेच ना
फोटोही असणारच की
आश्चर्याचे स्लॅप्स

देणाऱ्याचा आणि घेणाऱ्याचा
हावरटपणा मात्र फोटोत न येवो म्हणजे झालं
--- ००० ---

होकार

तो कवी होता

ती सूचकता होती

तो म्हणाला कबूतर

ती म्हणाली पॅरिस

तो म्हणाला व्हिस्की

ती म्हणाली रुमाल

तो म्हणाला छत्री

ती म्हणाली कादंबरी

शेवटी त्याने

धाडस करायचे ठरवले

तो म्हणाला पुणे-मुंबई महामार्ग

ती म्हणाली गेट वे ऑफ इंडिया

इथे तो उत्तेजितच झाला

त्याला तिचा होकार कळला होता

तो कविता लिहू लागला

सूचकतेच्या पूर्ण सहभागाने

--- ००० ---

पुण्यविषय

एक हाडांचा पिंजरा टाकतो
अल्युमिनियमचे दाणे
निळ्या कावळ्यांना

त्याला हवे असते पुण्य
आणि कावळेही विचारे व्हावेत काळे
या हेतूने तो रोज हे करतो
त्याची हाडे करकरवत

कावळे कबूतरांसारखे
घुटुरं घूं ओरडतात
त्यामुळे रोज पिंजऱ्याचा
एक पडोसी क्रोधित होतो

त्याचा क्रोध गंजलेला असल्याने
त्याचे हिमोग्लोबिन उडालेले असते
पाऱ्यासारखे पांढरे फटक पडत

क्रोधी माणसाचे पूर्ण खानदान
पिंजरे होण्याच्या मार्गावर असते

खानदान म्हणते या क्रोड्याच्या
तावडीतून सुटू तो सुदिन
बाकी काहीही नको
पुण्यविषय

--- ००० ---

तिच्यामुळे की तीच

तिच्यामुळे

प्रेरणा स्फूर्ती मर्मदृष्टी

की तीच ते सर्व

याच्याशी वाचकाला काय देणेघेणे

मुळात आहे का

एवढे काही म्हणावे असे कवितेत

हे तो बघणार

कवी खुला असतो

तो मुद्दाम कळू देतो स्फूर्तीला

की तीच आहे स्फूर्ती

वाचक उथळ असेल तर

त्याला मर्म नाहीच कळणार

हे कवी सोडून देऊ शकतो

पण तीच हे कळल्याने

स्फूर्ती आनंदित होणे

हा खाजगी आनंद

हवाच असतो कवीला

मर्म आहे नाही

असे चालत राहिले तरी

कवी मशगूल असतो

स्फूर्तीबरोबर एकांतात

--- ००० ---

जगणे मरणे

ते गाव सुटले संपले आयुष्यातून

असे कट करता येणे

हेच तर जगण्याचे प्रेम

लोणची मुरांबे काचसामान

न फुटता आले याचा आनंद होतोय

म्हणजे मरणे कठीणच जाणाराय

--- ००० ---

दरवाजा

दरवाजा खुलाच असतो
इथून फक्त पाच पावलांवर
जावेसेही वाटते बाहेर कधी कधी
पण तो काळ संपला की काय

तो पूर्ण दरवाजा
आता अंधाराने भरत आलाय
आणि तो अंधार झालाय घट्ट दगडासारखा
आणि त्यामुळे दरवाजा झालाय
भयानक अवजड आणि दुराग्रही

याच दरवाजातून एकदा
आला होता एक नाग आत
ही त्याची सर्वात भयानक आठवण --
आता तो जणू झालाय आपोआप
चित्रगुप्ताचे खाते माझ्या नावचे

त्यावर काही वर्षांपूर्वी चिकटवलेला
गणपती झालाय आता जीर्ण
आणि मनाच्या तुकड्यांसारखा भग्न
मला ना आता कृपेची आस
ना शापाची काळजी
माझे काळीज आता स्वरवुशीने
पूर्णपणे झालेय तो दरवाजा

पूर्वी मी रंगीत कपडे वापरत असे
तेव्हा दरवाजाची उघडझाप स्मूथ होती

नंतर बाहेर राजकारणे वाढत गेल्यापासून
त्याच्या बिजागऱ्या गंजल्या
इच्छेच्या तेलालाही जुमानेनाशा झाल्या

खानदेशातल्या शाळकरी मुलींच्या
एका गाण्याची आठवण आहे साठून
त्या दरवाजाच्या अंधारात –
बांधून दे बंगला रे भीमराया
त्या बंगल्याल्या एकच खिडकी
हवा येण्याकरिता रे भीमराया
त्या बंगल्याला दे दरवाजा
जाण्यायेण्याकरिता रे भीमराया
-- होते कधीतरी बाहेर जायची इच्छा
फक्त पाच फुटांवरच तर आहे तो

त्याचे पॉलिश गेलेय
पण दरारा वाटावा
असा तो दणकट होऊन बसलाय
आता ना मॉलच्या पिशव्या आत येणार
ना कुणी पाहुणे ना गहन पुस्तके

मला विद्युतदाहिनी नको
हा दरवाजाच वापरा
मीच याला स्वीकारत गेलो
आणि होऊ देत गेलो एक क्रूर
हुकूमशहा -- आणि तरीही अजूनही

मी त्याच्याकडे प्रेमानेच पाहतो

--- ००० ---

लिहायचीच कशाला कविता

चांगले कवी, वाईट कवी,
स्वच्छंदी कवी, आधुनिक कवी,
आदर्शवादी आणि नकारात्मक कवी,
आशावादी आणि निराशावादी कवी,
विद्रोही आणि कलावादी कवी,
वैज्ञानिक आणि आध्यात्मिक कवी
डावे आणि धर्मवादी कवी,
ब्राम्हण आणि ब्राम्हणेतर,
तसेच मराठा आणि बहुजनवाले कवी,
मूल्ये मानणारे आणि मूल्यहीन कवी,
उत्तर-आधुनिक, अस्तित्ववादी, ऍब्सर्ड
आणि अमूर्त कवी,
हिंसक आणि अहिंसक कवी,
गांधीवादी आणि नक्षलवादी कवी,
आंबेडकरवादी आणि बौद्ध कवी
आणि इतर वगैरे कवी
आहेत समजा, तर एकूणच
असली फुटकी आणि फुटकळ
कविता लिहावीच कशाला ?

की या प्रत्येक समूहाचे वाचक
वेगवेगळे असावेत किंवा
जरा इकडचे-तिकडचे पाहून
समूह बदलू शकतील असे
पण कोणत्या ना कोणत्या समूहाला
अनुकूल असणारे ?

प्लेटो म्हणाला की कवी भोसडीचे
भ्रम पसरवतात आणि
भावना चेतवून नासाडी करतात
यांना आधी हाकलून लावा
किंवा आता पटत असेल तर नष्टच करा ना

आधी एक ठरवले पाहिजे
की बाबा माणसाची मने
शांत, अहिंसक, पूर्ण मानवजातीची
हितचिंतक आणि रक्षक होणे शक्य नाही
-- हे मान्य करूनच पुढे जायला हवे

खूप इझम्स होऊन गेले
विद्वान म्हणतात की ते
त्या त्या काळापुरते होते --
आता नवे इझम्स लागतील
पण त्या च्यूत्यांना हे नाही कळत की
प्रत्येक माणूस हा एक इझम असतो
आणि जुने-नवे सगळे काळ
सतत चालू असतात माणसाच्या स्मृतीत.
आणि हे नसेल समजा समजत तर
मग सध्याच्या तरी तात्पुरत्या क्षणभंगूर
तुकड्यांसाठी कशाला हवीय कविता ?

कविता ही काळाने नियंत्रित असते
कविता ही समाजाने नियंत्रित असते
असे म्हणणाऱ्यांना तर
पडलाच पाहिजे हा प्रश्न
की बाबा मग कविता लिहायचीच कशाला ?

काळात आणि समाजात आहेच ना सगळे ! ?

तसे तर काहीजण म्हणताहेत
की चळवळी बोंबलल्या आहेत
आणि सामाजिक काय की आर्थिक काय
कोणत्याच पायावर लोक संघटित नाही होत
त्यामुळे, बघा ना, विद्रोही कविताही
हळूहळू लूट होत चाललीय
कारण वीस वीस वर्षे त्याच त्याच कविता
एक तर लिहून उपयोग नाही
आणि रटाळपणाचा रोग लागत चाललाय
आणि ऍब्सर्डिटीला मरण आहे
तर विद्रोही कवितेला का नाही ?

मराठी जगेल की मरेल
हा विषय काढलेला
नवशिक्षितांना, ग्रामीणांना आणि मागासांना
नाही आवडत – उलट, ते म्हणतात,
खूप लोक लिहू लागलेत, उपेक्षित जीवन
आत्ता कुठे येऊ लागलेय कवितेत !
यांची दुःखे त्यांना माहीत व्हावी
यासाठीच तर असायला हवी कविता
नाही तर लिहायचीच कशाला कविता ?

निसर्गवाला म्हणतोय
की त्याला काही वेगळेच दिसतेय
प्रेमवाला म्हणतोय
की त्याला खूप मजा येतीय
ते सांगू द्या ना सगळे --

आणि विरह आणि निसर्गप्रकोप
यांनाही मिळू द्या ना स्थान –
यांना का नको ?
आणि लगेच कुणी म्हणतेय
की भुकेचे, आरोग्याचे, शिक्षणाचे
आणि रोजगाराचे प्रश्न सोडून हे कशाला
नुसते उपभोगाचे आणि चैनबाजीचे ?

कवी म्हणजे हळवे, कमकुवत मनाचे,
अव्यवहारी, स्वप्नील, व्यसनी
आणि समाजात स्थानच नसल्याने
न्यूनगंडग्रस्त आणि त्याचमुळे
समाजावर आणि राज्यकर्त्यांवर
चिडून असलेले, क्षुद्र, नगण्य जीव
-- ते कविता लिहिणार म्हणजे हीच
असलीच आजारी, रोगट मनस्थिती
पसरवणार ते समाजात – मग यांना
कविता लिहायला बंदीच का करू नये ?

वस्तू, घटना, अनुभव, पुराणे, इतिहास
आणि आधुनिक जगण्याची सर्व आयुधे
यांच्यांतले अनेक अनपेक्षित आणि दूरदूरचे
आणि चकित करणारे संबंध कवी दाखवतात
-- काय गरज आहे त्याची ? नुसते असे
मनांचे वेगवेगळे विचित्र खेळ
खेळून काय हित साधणार आहे माणसाचे ?
हा वेळ आणि शक्ती यांचा अपव्यय नाही ?
असा अपव्यय समाजाचे नुकसान नाही करत ?

काहीजण म्हणतात की कविता शोध घेते
-- कसला ? आहे त्या मर्यादित मनाला
त्याच्या बाहेरचे काय सापडू शकेल ?
आणि एखाद्या कवीचे मन
हे इतर कुणाहीपेक्षा अधिक महत्त्वाचे कसे ?

ना पैसा ना प्रसिद्धी देते कविता
तरीही का लिहितो कवी ?
आत्मसमाधानासाठी ?
त्याचा हा स्वार्थी हेतू
समाजाने का चालवून घ्यावा ?
की ज्या हेतूने स्वतःची सुखदुःखे, विचार
यांचे घातक स्तोम माजवले जाते ?
समाज अशाने दुबळा नाही होत ?

खरे तर माणसाचे मन आणि विचार
यांशिवाय असतेच काय जगात ?
सर्वांच्या समान हिताचे सापडेल
तेवढेच बघावे – प्रत्येकाचे वेगवेगळे
काय कामाचे ?

मंद प्रकाशात दारू पीत
वाहवा वाहवा करत
सुखासीन मनांचे अवडंबर
माजवणाऱ्या कविता हव्यात कशाला ?
न कळणाऱ्यांना न्यूनगंड देणाऱ्या ?

आणि काय म्हणतात कवितेचे वकील –
कविता माणसाला उन्नत करते, बरे करते,

अहिंसक, संवेदनशील, सर्जक
आणि प्रेमळ करते – जगण्यात
सौहार्द आणि समता आणते.
कविता माणसाला स्वातंत्र्य देते.
क्रोध, द्वेष, संघर्ष यांचे उच्चाटन करते.
कविता निराशा घालवते,
जगण्याला अर्थ देते, जगण्यातले
न समजलेले प्रदेश उजागर करते.
जगण्याला मूल्यात्मकताच देते.

हे सगळे खरे कशावरून ? पुरावे काय ?
यांना भाकडकथा का म्हणू नये ?
माणसाचे मन हे विदीर्ण आणि संघर्षात्मक
असणे भागच असताना
हे अशक्य दावे का स्वीकारावेत ? या विज्ञानयुगात ?

अणूचा अभ्यास जर संगणकावर शक्य आहे
तर कवितेचा का नसावा ?
कवितेमुळे मेंदूच्या रसायनांत होणारे बदल
अभ्यासून त्यांतले फायद्याचे बदल
करता येतील अशा गोळ्याच का काढू नये ?
ती अकल येण्याच्या आधी तिच्या अभावी
चांगले म्हणजे काय यावर हुशार मतभेद
माजवणाऱ्यांना सहज दडपून टाकता येईल.
बहुमताचे सत्ताधारी घेतील योग्य ते निर्णय.

आणि सगळे जर तात्पुरतेच आणि गटनिहायच असणार आहे
तर लिहायच्याच कशाला कविता ?

--- ००० ---

अकड

तुला वाटते तू आहेस
म्हणून तुला अकड आहे
तुला वाटते तू सुंदर आहेस
म्हणून तुला अकड आहे
तुला वाटते तुला एक स्वभाव आहे
म्हणून तुला अकड आहे
तुला वाटते तुझी काही तत्त्वे आहेत
म्हणून तुला अकड आहे
तुला वाटते तू अद्वितीय आहेस
म्हणून तुला अकड आहे

पण तुझे नसणे
हे माझेही नसणेच असेल
हे कसे तुला कळत नाही
--- ००० ---

कोन

झेन कोन अजब असतात

समस्या असते उत्तरहीन

पण

समस्याच नष्ट होऊ शकते

लहान तोंडाच्या मोठ्या बाटलीत

वाढवलेले बदक

बाटली न फोडता बदक न मारता

काढा बाहेर

आणि जेन गुरू म्हणतो

द गूझ इज आऊट !

बदक बाहेरच आहे !

प्रेयसी म्हणते

प्रेम केलेले चालेल

पण प्रतिसाद नाही मिळणार

नकोच मग

हा तर अत्याचार होईल

मन म्हणते

क्षणात घडतो चमत्कार

समस्याच नाहीय

स्वप्न म्हणते !

--- ००० ---

समाधानात झोपावे

वर्षानुवर्षांचे सूर्य

धरून ठेवावेत

वर्षांचे विभाग पाडून

वर्षे क्रम बदलून

विभागवार टाकावीत

त्यांच्या आठवणी गोंजारत

माणसांची नावे

लक्षात ठेवावीत

नेपोलियनचे सैनिक

समजून त्यांचे गोडवे गावेत

लघवीच्या पृथक्करणाचा

आलेख प्रेयसीच्या

पर्समध्ये ठेवून

त्याला उत्तर-आधुनिक म्हणावे

अंतरे आणि मोसम

परिशिष्टात घ्यावेत

आणि जग समजल्याच्या निःशंक

समाधानात आत्ममग्न झोपावे

--- ००० ---

एमिली डिकिन्सन

(१८३० – १८८६.)

एमिली डिकिन्सन ही अमेरिकेतली एक महत्त्वाची कवी समजली जाते. (१८३० – १८८६.) आयुष्यातली शेवटची तीस वर्षे तिने समाजाशी नाते तोडून एका घरात काढली. तिने एकूण १८०० च्या वर कविता लिहिल्या असल्या तरी तिच्या हयातीत त्यांतल्या फक्त दहाच प्रकाशित झाल्या होत्या. तिच्या आयुष्यात तशी ती कुणीच नव्हती. ही तिची एक छोटीशी कविता – (अनुवाद माझाच --)

मी आहे कुणीच नसणे ! तू कोण आहेस ?

-- एमिली डिकिन्सन (अनुवाद माझा.)

मी आहे कुणीच नसणे ! तू कोण आहेस ?

तूही कुणीच नसणेच आहेस का ?

मग तर आपली जोडीच जमली !

बोलू नकोस कुठे ! लोक जाहिरातबाजी करतील – माहीतच आहे तुला !

किती भयंकर आहे कुणितरी असणे !

किती सार्वजनिक – एखाद्या बेडकाप्रमाणे

सतत पावसाळा समजून स्वतःचे नाव रटत राहणे –

कौतुक करणाऱ्या दलदलीसमोर !

--- ००० ---

स्त्री-कवी आणि अतिवास्तववाद

अतिवास्तववादी कविता पाहताना एक लक्षात आले की यात स्त्री-कवी कुणी नाही दिसत. म्हणून त्या दृष्टीने पाहिले. तर लक्षात आले की आहेत काही स्त्री-कवी पण तिकडेही ' अनुल्लेख ' हे खाते बऱ्यापैकी वापरात दिसते. जॉईस मनसौर ही स्त्री-कवी लिहीत होती, आंद्रे ब्रेटन तिला वाखाणतही असे. पण ती खास प्रसिद्ध झाली नाही. इंग्लिश भाषेत ती अलिकडेच दहाबारा वर्षात आलेली आहे. ती फ्रेंच भाषेत लिहीत होती. १९८६ साली ती वारली. दणदणीत आणि बेधडक कविता तिने लिहिलेल्या आहेत. त्यांतल्या दोन इथे तुम्हा फ्रेंडसच्या वाचनासाठी अनुवाद करून देत आहे. --

जॉईस मनसौर (१९२८ – १९८६.) (अनुवाद माझा.)

१. शीर्षकाविना –

अजूनही आठवतो का तुला केळ्यांचा तो सुगंध
किती परक्या होतात ओळखीच्या गोष्टी निर्गमनानंतर
किती उदास अन्न
किती निर्जीव विछाना
आणि मांजरे
आठवतात का तुला ती मांजरे कडक पंजांची
तुझी जीभ माझ्यात शिरताना छतावर किंचाळणारी
आणि उभी राहिलेली तुझ्या नखांनी मला सोलले तेव्हा
मी शरणागती पत्करली तेव्हा थरथरली ती
प्रेम कसे करायचे असते ते त्यानंतर मला समजेनासेच झाले
वेदनादायक बुडबुड्यांचा चित्तभ्रम झाला बेशुद्ध माझ्या ओठांवर
जाऊ दे तो माझा पर्णभरित मुखवटा
विछान्याखाली प्रचंड वेदना भोगणारे गुलाबाचे रोप
आता मी माझे नितंब नाही झुलवत दगडांमध्ये
गेली ती मांजरे छत सोडून

--- ००० ---

२. मला झोपायचेय तुझ्याबरोबर

झोपायचेय मला तुझ्याबरोबर जवळ जवळ

आपले केस एकमेकांत गुंतलेले

आपली लिंगे जुळलेली

तुझे तोंड उशीकडे असताना.

मला तुझ्याबरोबर दोघांनीही पाठमोरे होऊन झोपायचेय

आपल्यांत दुरावा निर्माण करेल असा श्वासही नको

आपल्याला विचलित करणारे शब्दही नकोत

आपल्याशी प्रतारणा करणारे डोळेही नकोत

असे वस्त्रहीन.

मला तुझ्याबरोबर छातीला छाती लावूनही झोपायचेय

तणावयुक्त आणि घामेघूम होत

तळपताना हजार लाटांनी अशी

गिळंकृत केलेली उन्मादी वेड्या जडत्वाने

तुझ्या सावलीवर ताणून बसवलेली

तुझ्या जिभेच्या हातोडीने ठोकून

सशाच्या खादाड दातांमध्ये मरण्यासाठी

मस्तीत.

--- ००० ---

एडिथ सिटवेलचे (ब्रिटिश स्त्री-कवी) एक वाक्य आहे – “ कवी सर्वच माणसांशी त्यांच्या अशा जगण्याबद्दल बोलतो, जे त्यांनी दडपलेले आणि विस्मृतीत ढकललेले असते. “

हेच सांगणारी तिची ही कविता – (अनुवाद माझा.)

कविता

कविता उदात्त करते काळीज आणि डोळ्यांना,
आणि अनावृत करते अर्थ सर्वच गोष्टींचे
ज्या असतात वसतिस्थान काळीज आणि डोळे यांचे.
ती विश्वाचे रहस्यमय किरण काढते शोधून,
आणि करून देते आपल्याला पुनःप्राप्ती विस्मृत स्वर्गाची.

-- एडिथ सिटवेल. (अनुवाद माझा.)

--- ००० ---

सिल्व्हिया प्लाथ

(१९३० – १९६३.) (अनुवाद माझा.)

सिल्व्हिया प्लाथ ही अमेरिकन स्त्री-कवी म्हणजे कवितेच्या क्षेत्रातले एक दुःखद पान आहे. वयाची अवघी तीसच वर्षे पूर्ण झाल्यावर चौथ्याच महिन्यात तिने आत्महत्या केली. आत्महत्येचा हा तिचा तिसरा प्रयत्न यशस्वी झाला. एका नियतकालिकात दिनांक २० जून १९५८ ला तिने लिहिले होते की, “ माझे आयुष्य हे जणू काही दोन वीजप्रवाहांनी चालणारे आहे : -- आनंदी सकारात्मक आणि दुःखमय नकारात्मक. त्या त्या क्षणी जो प्रवाह चालू असेल तो माझ्या आयुष्यावर हावी होतो आणि त्याला त्या लोंढ्यात बुडवून टाकतो. ” – याला बायपोलर डिसऑर्डर म्हणतात (द्विध्रुवीय दुःस्थिती). एकाकीपणा आणि असुरक्षितता यांनी ती ग्रस्त असायची. तिची Edge म्हणजे ‘ कड ‘ नावाची एक कविता आहे. तिच्या आत्महत्येच्या फक्त काहीच दिवस आधी ही तिने लिहिलेली असून ही तिची शेवटची कविता मानली जाते. याच कवितेचा मला जमेल तसा अनुवाद खाली देत आहे –

कड

ती स्त्री पूर्णत्वाला पोचलेली आहे

तिच्या मृत

शरीराने धारण केले आहे ध्येयपूर्तीचे स्मित

ग्रीक गरजेचा भ्रम *

तिच्या शिराच्छादनाच्या चुण्यांतून वाहतोय

तिचे अनवाणी

पाय जणू सांगताहेत :

इथवर आलोय आम्ही, आता संपलेय ते.

दोन्हीकडून एकेक मूल वेटोळे घालून

पांढऱ्या सर्पाप्रमाणे प्रत्येक एकेका छोट्या

दूधपात्राजवळ आता रिकाम्या.
तिने गुंडाळून घेतलेय त्यांना

सामावून स्वतःच्या शरीरात पाकळ्यांप्रमाणे
गुलाबाच्या मिटणाच्या जेव्हा बाग

ताठरते आणि गंधांचे रक्त वाहते
गोड खोल घशातून निशापुष्पाच्या.

चंद्रकोरीला यात व्यथित होण्यासारखे काहीच नसते,
निरखत असताना तिच्या हाडाच्या छपरातून.

तिला सवय असते अशा गोष्टींची.
तिच्या सावल्या तडतडतात आणि रेटत राहतात.

--- ००० ---

* (ग्रीक पुराणात अशी एक कथा आहे की मेडियाने तिच्या पतीच्या प्रतारणेमुळे
सूड म्हणून त्यांच्या दोन मुलांसह आत्महत्या केली.)

ऍन सेक्सटन

(१९२ॢ – १९७४.)

सिल्ड्ह्या प्लाथसारखीच हीही अडेरिकनच. दोर्घीही समकालीन होत्या. चांगल्या डैत्रिणीही होत्या. अनेक परिसंवाद, चर्चा यांच्या निमित्ताने त्यांच्या डेटीही होत असत. दोर्घींच्याही आवडीचा, आकर्षणाचा विषय म्हणजे मृत्यू. त्यावर त्यांचे नेहडीच बोलणे होई. सिल्ड्हयाने तिच्या वयाच्या ३० व्या वर्षानंतर आत्महत्या केली तर ऍनने ४६ व्या वर्षानंतर. कवितेच्या क्षेत्रातली ही दोन्ही दुःखद पाने. त्या जेवढे जगल्या त्यात दोर्घींनीही जवरदस्त काम करून ठेवलेले आहे. मला सिल्ड्हयापेक्षा ऍनच्या कविता अधिक आकलनसुलड वाटल्या. इथे काही आवडलेल्या अनेक कविता मराठीत अनुवाद करून देणे शक्य नाही. एक थोडी ओळख आणि अकाडेडिक उत्सुकता जागृत करणे, एवढ्यापुरतेच, तेही जडेल तसे, हे काम आहे. ऍनवरच्या या पोस्टवरोवर स्त्री-कवींमधल्या पंचकन्यांची दरल पूर्ण होते आहे. एडिली डिकिन्सन, जॉईस मनसौर, एडिथ सिटवेल, सिल्ड्हया प्लाथ आणि ऍन सेक्सटन. खाली ऍनची एक कविता माड्याच मराठी अनुवादात देत आहे –

अडानाचा कवी

-- ऍन सेक्सटन (अनुवाद माड्या.)

कदाचित पृथ्वी तरंगतेय,

मला माहीत नाही.

चांदण्या कदाचित छोटे छोटे कागदाचे कापलेले आकार आहेत

एखाद्या अवाढव्य कात्रीने केलेले,

मला नाही माहीत.

कदाचित चंद्र हा एक गोठलेला अश्रू आहे,

मला नाही माहीत.

आणि कदाचित देव हा एक सरबोल आवाज आहे

फक्त बहिऱ्यांना ऐकू येणारा,

मला माहीत नाही.

कदाचित मी कुणीच नाहीय.

जरी हे खरे असले की मला एक देह आहे

आणि त्यातून माझी सुटकाच नाहीय.

मला माझ्या मस्तकातून बाहेर उडून जायला आवडेल,

पण ते तर शक्यच नाहीय.

गोळीबंद नियतीत हे लिहूनच ठेवलेले आहे

की मी या मानवी आकारात बद्धच राहणार आहे.

हे असे असल्यामुळे

मला माझ्या समस्येकडे लक्ष वेधायला आवडेल.

माझ्यात एक जनावर आहे,

माझ्या काळजाला त्याच्या पंजात करकचून पकडून ठेवणारे,

-- एक प्रचंड खेकडा.

बोस्टनच्या डॉक्टरांनी

हात वर केलेत.

त्यांनी सुऱ्या वापरून पाहिल्या आहेत,

सुऱ्या, भुलीचे विषारी वायू आणि तत्सम सगळे.

तो खेकडा तसाच राहतो.

खूपच अवजड आहे तो.

मी त्याला विसरू पाहते, माझे उद्योग करू पाहते,

ब्रोकोली शिजवणे, बंद केलेली पुस्तके उघडणे,

दात घासणे आणि माझ्या बुटांचे बंद बांधणे.

मी प्रार्थनाही वापरून पाहिलीय

पण मी जसजशी अधिकाधिक प्रार्थना करत जाते

तसतसा तो खेकडा अधिकच करकचून पकडत जातो

आणि त्याची वेदना विस्तारत जाते.

पूवीं माझे ँक स्वप्न होते,
बहुतेक स्वप्नच होते ते,
ते असे की तो खेकडा म्हणजे
माझे देवाबद्दलचे अज्ञान आहे.
पण मी कोण स्वप्नांवर विश्वास ठेवणारी ?
--- ००० ---

फरसाण

मध्येच लिफ्ट बंद पडली तेव्हा क्षणभर तो घाबरला
पण सावरला -- त्या पोकळ क्षणात त्याला अचानक
आठवले त्याचे फसलेले प्रेम जे त्याने न्यूनगंडामुळे
व्यक्तच नव्हते केले कधी -- हे का आठवले असावे हे कळावे
असे त्याला वाटले -- त्याच वेळी त्याला हेही आठवले की
प्रत्येक घटनेला मतभेदयुक्त हजारो कारणे असल्याने कारणमीमांसेवर
त्याचा विश्वासच नाहीय -- सलग कारणांनी घडतच नाही इतिहास
आणि या त्याच्या मतामुळेच त्याच्या लक्षातच नसे राहात कोणत्याही
महायुद्धाचीही स्टोरी -- पण तरी वाटत मात्र राही
की खरीखोटी कारणे ठरवता मात्र आली पाहिजेत
सुरक्षित खात्रीने अविचलित जगायचे असेल तर

पण कारणे विचारसरण्या आणि आत्मविश्वास
हे सगळे न पटण्यानेही येते एक शांतता जगण्याला
हे त्याला माहित असल्याने सामान्यज्ञान जमा करण्याचे
त्याचे कष्ट वाचत -- नात्यांच्या समस्याही
बरोबर-चूक वा न्यायदान या मार्गाने न गेल्याने
कमी त्रासाच्या होत आणि तो त्या विसरूनही जाई

तरीही इतरांचे बघून आणि आपणच एकूणात
कारणमीमांसेच्या धंद्यात मागे पडतो आणि त्यामुळे
आपण अडाणी दिसतो या न्यूनगंडामुळे त्याला वाटेच गरज
त्याच मार्गाने जाण्याची -- पण तरीही --

लिफ्टमधून बाहेर पडल्यावर फरसाण विकत घ्यावे
असे आपल्याला का वाटले हे दिले त्याने सोडून

--- ००० ---

पलिकडचे जग

मधे काच असली

तरी पलिकडचे जग दिसतेयच ना

त्यात बदल करायचे

अलिकडचे मनसुबे

जगाला थोडेच कळणार आहेत

अलिकडेच येणार आहे मृत्यू

तरीही कशाला हे

सर्व दृश्यांच्या दुरुस्त्यांचे प्रयत्न

मला अनुकूल हवेय

सर्व हवामान

पण काच फोडण्याने

शेवटच्या क्षणी मी वेडा ठरेन

हे मात्र अजब आहे

तिकडचे ते आहे तसे असू दिले

की इकडचा मृत्यूही गायब होतो

पलिकडचे लोक समजतील

की मी पराभव पत्करला

जाऊ दे तेही

--- ००० ---

१९९२ चे नोबेल मिळालेला कवी डेरेक वॉलकॉट (१९३० – २०१७.) याची कविता --

प्रेमानंतरचे प्रेम

-- डेरेक वॉलकॉट (अनुवाद माझा.)

अशी येईल एक वेळ

जेव्हा अत्यानंदाने तू स्वागत करशील तुझेच

तो येऊन पोचल्यावर स्वतःच्याच दाराशी

स्वतःच्याच आरशात आणि दोघेही स्मित कराल

एकमेकांचे स्वागत स्वीकारत,

आणि तू म्हणशील, बस इथे, खा काही.

तू पुन्हा प्रेम करशील त्या परक्यावर जो तूच होता.

वाईन देशील. ब्रेड देशील. हृदय देशील परत

त्याचे त्यालाच, त्या परक्याला ज्याने तुझ्यावर प्रेम केले

तुझ्या आयुष्यभर, ज्याच्याकडे तू दुर्लक्ष केलेस

आणखी कुणासाठी जो ओळखतो तुला सरावाने.

खाली काढशील तू सगळी प्रेमपत्रे पुस्तकांच्या शेल्फमधून,

तसेच ते फोटो, ती निकराची टिपणे,

तुझी स्वतःचीच प्रतिमा तू सोलून काढशील त्या आरशातून.

मग बसशील. ताव मारशील स्वतःच्याच आयुष्यावर.

--- ००० ---

मैदान

आमचे पूर्वज झाले स्थलांतरित
तेव्हापासून आमचे गाव हा विषय
कात टाकल्याप्रमाणे संपला
मग ते दाखल झाले
उंच भिंतींच्या शाळेत

त्यांनी बाळगली मने
खवल्यांच्या घाणेरड्या डिझाईनची
पण तरीही हसतखेळत
त्यांनी निर्माण केले आभास
त्यांना हव्या तशा स्वप्नांचे

लोकांना वाटले की ही आहेत
चिवट मांजरे पायांवरच पडणारी
कुठूनही टाकले चिडून तरी --
लोकांच्या या भ्रमाची त्यांना भीती वाटत राहिली
हेही जाईल की काय हातचे विद्वत्ताप्रचुर मैदान म्हणून

--- ००० ---

माहीत असणे

माहीत असणेच असते

सगळे जगणे

पृथ्वी उकरत

माहीत नसलेले

माहीत करून घेत

राहिले जाते

स्वतःला नसेल माहीत

तर होळी पेटवण्यात

वाकबगार माणसांचे सल्ले

घेतले जातात झोपेतल्या झोपेत

माहितीत व्यग्र न राहिल्यास सतत

भीतीने गारठणारी माणसे

मधेच एकजण

राहतो उभा वेड्या डोळ्यांचा

आपण शत्रू का आहोत

एकमेकांचे सतत --

हे त्याने विचारताच

अंघोळीही न करता

सगळे घरांबाहेर येतात

आणि त्याच्यावर ओरडतात

कान ताठ करत

मूर्खा गप्प बस

बस खाली

म्हणतात

--- ००० ---

आयुर्वेदिक

उष्णतेचे जुने दुखणे
मूळव्याध आणि चेहरा लाल होणे
यासाठी सूर्य माझ्याकडे आला
-- वैद्यराज काहीतरी करा आयुर्वेदिक
म्हणाला

मी म्हटले तुझी सध्याची अवस्था बघून
देतो मी औषध पण करेक्ट
मिश्रणासाठी तुझी
जन्मतारीख लागेल
त्यावरून तुझा गर्भसंभव
कधी झाला असावा हे ताडून
त्या वेळी निसर्ग कसा होता
हे मला विचारात घ्यावे लागेल

सूर्याचा चेहरा पडला
तुम्ही तरी निदान
बुद्धिप्रामाण्यवादी नसाल
म्हणून तुमच्याकडे आलो होतो
म्हणाला

असे म्हणून त्याने रात्रच करून टाकली
उष्णतेमुळे तो
माथेफिरू झालेला आहे
मी स्वतःशीच म्हणालो
--- ००० ---

पोथी

कोणत्याही सत्याला
एक बौद्धिक मर्यादा असते
त्यामुळे ते एकच नाही असू शकत

समशीतोष्ण झाडाखाली
ध्यानस्थ बसलेली खार
ओळखत असते
भाषेच्या मर्यादा

उगीचच भावनावेग वाढवत नेला
म्हणजे तुम्हीच खरे
मानवतावादी असे काही नसते

पावसाळ्यात येणाऱ्या शिंका
तुमचे भविष्य नाही ठरवू शकत
जरी त्यांना
तुमचा अनुकनकाशा माहीत असला तरी

कवी कदाचित नसेलही
त्याच्या शब्दांच्या शब्दाबाहेर
पण वाचकाचे मन
स्वीकारू शकतेच
स्वच्छ पराभव

पोथीरूपात आले म्हणून
त्यात राजकारणाचे आकलन असेलच असे नाही

--- ००० ---

कम्युनिझमच्या विरुद्ध जग

दुःखाचा विषाणू

कधीच नष्ट नाही होणार हे माहीत होते
त्यामुळे विचारवंत श्रीमंतांनाही सल्ले देत
मुलांचे सारखे लाड नका करू
त्यांना द्या मधून मधून
अपेक्षाभंगाच्या आणि दुःखाच्या
लशीचे माफक डोस
म्हणजे टफ होतील मुले
या जगाच्या इस्पितळात जगायला
-- मुले नाराज होत असली तरी
त्यांच्याच हितासाठी श्रीमंत लोक
हा सल्ला तंतोतंत पाळत
कारण त्यांची कारखानदारी
पुढील पिढ्यांतही
निर्वेध चालणे महत्त्वाचे होते

गरीब लोक वैषम्याने आणि क्रोधाने
हे सगळे पाहात राहात
मूलभूत टफपणाने

आपल्या आणि कम्युनिझमच्या
विरुद्ध जग निर्माण करण्यासाठी
लहानपणापासून मजेत
दुःखे भोगतात भोसडीचे
असे त्यांच्या मनात येई

--- ००० ---